

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE EN VOLKSKULTUUR

Orgaan van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen
de Dienst voor Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen
en het Internationaal Studiekomitee voor Ommegangstreuzen

Hoofredactie: Renaat van der Linden, Marc Jacobs
Godveerdegemstraat 17, 9620 Zottegem

Redaktiesekretariaat en ruildienst: Arnold Eloy • Recensiedienst: Marc Jacobs
Biblioteek K.B.O.V., Kraanlei 65, 9000 Gent

Redactie: Maurits Broeckhove, Marcel Daem, Roeland Van de Walle
Onder de auspiciën van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen v.z.w.

INHOUD

- W.L. BRAEKMAN. *Een Westvlaams pesttraktaatje uit de 16de eeuw* 219-230
- Marcel NEVRAUMONT. *Uniformen van het Manneke-Pis te Geraardsbergen* 239-279
Jacques FLAMANT en Renaat VAN DER LINDEN. *Uniformen.
De patriot te Turnhout ... met de boed*
- J. ANDRIESEN. *De Gbeestelijcken Val-boet (1670) en zijn samensteller* 280
- Dominique H.B. VAN PEE. *Over marktzangers in een marktlied* 281
- Bondsleven**
- Beheerraad en Redactie. *Nieuwjaarswens* 218
- L. BEYENS, R. VAN DE WALLE, G. WEZE, A. ELOY, K.B.O.V.
Aktiviteitenverslag 1992 231-238
- Boekbespreking**
- Lieven DENEWET. *Honderd bespookte molens in Vlaanderen. Een verzameling
molensagen van de kuststreek tot het Maasland.* Roeland Van de Walle 287
- J. BRINK, A. COUDERT en M. HOROWITZ (e.d.) *The Politics of Gender in
Early Modern Europe.* Marc Jacobs 290
- Roger HESSEL; *Kinderen vroeger, kreatiever dan nu? Zelfgemaakt kinder-
speelgoed vroeger en nu.*
Voorwoord van Stefaan TOP. Renaat van der Linden 286

Het bestuur van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen,
de beheerraad van het Museum voor Volkskunde,
de redactie van Oostvlaamse Zanten
vieren met U, beste Medelid,
op het einde van het jaar met een uitgebreid nummer
van ons tijdschrift en bieden u tevens met een rijm,
waarin twee bekende volkszangers betrokken zijn,
hun gulle Nieuwjaarswensen aan.

*Menige week en maand in volle dienst van hun volk
Treden Tamboer* en Rik Viool* op als blijgezinde tolk.
Hun trekzak is van markt tot markt gevuld met goud
Oud goud, in de wezenlijke waarde voor jong en oud.
Alzo trekken onze kersverse wensen van dag tot dag
Standvastig als een plukalmanak met een gulle lach
U het beste te bieden, uit de onvergankelijke bron :
genegenheid van geest en zwaar geladen hart vol zon.
Sterren sieren onze brief als helle lichten bij nacht
Sneeuw, tere vacht, op grond en dak met lichte vracht
Oude dagen en mooie daden keren weer met vrome zinnen
Om het nieuwe jaar alvast met engelengroet te verzinnen
De Kerstboom vergaat niet meer : van buiten en van binnen
Wensen we u elke ochtend en avond vol geluk te beginnen !*

Kerstmis 1993

Nieuwjaar 1994

Zalig en gelukkig Nieuwjaar

---

* Tamboer en Rik Viool, befaamde volkszangers met een bronzen beeld in Aarschot en Eeklo.

EEN WESTVLAAMS PESTTRAKTAATJE UIT DE 16de EEUW

In 1348 werd gans West-Europa geteisterd door een pestepidemie. Hoeveel mensen hierbij het leven lieten is niet te schatten. Zeker is alleen dat het er duizenden en duizenden waren. Het bleek een echte catastrofe die, naar de kleur van de pestbuilen, al gauw ook de zwarte dood werd genoemd. Zoals zo dikwijls werd deze besmettelijke ziekte gezien als een straf die God wegens het zondig leven van de mensen had laten plaatsvinden. Vandaar ook de naam "gave Gods" waarmee deze en gelijkaardige epidemieën al vlug werden aangeduid. ⁽¹⁾

Het aantal slachtoffers was zo groot, de machteloosheid van de toenmalige geneeskunde zo alarmerend, de sociale en economische gevolgen zo ingrijpend, dat in gans Europa een vloedgolf van medische ⁽²⁾ en andere geschriften ⁽³⁾ ontstond die vanaf het midden van de veertiende eeuw tot ver in de moderne tijd steeds aangroeide. Deze pestliteratuur werd zo omvangrijk en zo gediversifieerd dat ze zelfs nu nauwelijks te overzien is. Van bij het begin lopen daarbij de Latijnse traktaten parallel met die in de verschillende volkstalen. Meestal nemen ze de vorm aan van korte uiteenzettingen, soms in de gedaante van een brief. ⁽⁴⁾ Ze behoren tot de meest verspreide en steeds weer gecopieerde teksten. Hun invloed was zo sterk dat ze aan de grondslag liggen van de pesttherapie en in staat waren die te standardizeren. ⁽⁵⁾

Onder deze talloze traktaten zijn er enkele die veel meer dan de andere, een bijzonder sterke verbreiding hebben gekend en een ongewoon grote invloed hebben uitgeoefend. Daartoe behoren de "Brief an die Frau von

---

⁽¹⁾ E. Gailliard, "De 'Gave Gods'", *Versl. en Med. KVA* (1908), 258-65.

⁽²⁾ Men zie o.m. Karl Sudhoff "Pestschriften aus den ersten 150 Jahren nach der Epidemie des "Schwarzen Todes" 1348", *Archiv f. d. Geschichte der Medizin* 2 (1907) - 17 (1925).

⁽³⁾ Neithard Bulst, "Der schwarze Tod. Demographische, Wirtschafts- und Kulturgeschichtliche Aspekte der Pest-Katastrophe von 1347-1351. Bilanz der neueren Forschung", *Saeculum* 30 (1979), 45-67; Volker Zimmerman, "Krankheit und Gesellschaft: Die Pest", *Sufhoffs Archiv* 72 (1988), 1-13.

⁽⁴⁾ Gerhard Baader, "Lehrbrief und Kurztraktat in der medizinischen Wissensvermittlung des Früh- und Hochmittelalters", in: Nobert Richard Wolf (ed.), *Wissensorganisierende und Wissensvermittelnde Literatur in Mittelalter. Perspektiven ihrer Erforschung* (Wiesbaden, 1987), pp. 246-52.

⁽⁵⁾ Heinz Bergmann und Gundolf Keil, "Standardisierungstendenzen in der spätmittelalterlichen Pesttherapie", in: Gundolf Keil, Peter Assion et al. (eds.), *Fachprosa-Studien. Beiträge zur mittelalterlichen Geistesgeschichte* (Berlin, 1982), pp. 318-30.

Plauen" ⁽⁶⁾, de "Sinn der höchsten Meister von Paris" ⁽⁷⁾ en de Praagse "Sendbrief", d.i. het zg. "Missum imperatori". ⁽⁸⁾ Alle drie ontstonden ze in de jaren 1349-71 en stammen uit Praag, de toenmalige Duitse hoofdstad. Het is dus niet toevallig dat ze met een Duitse naam bekend zijn. Bovendien werden de twee eerstgenoemde oorspronkelijk in het Duits geschreven origineel, d.i. nog in de veertiende eeuw, in het Duits vertaald en kende in die taal zijn grootste verspreiding.

Het spreekt vanzelf dat in de loop der tijden deze en dergelijke traktaten over eenzelfde onderwerp aanleiding gaven tot mengvormen, waarbij gedeelten uit oorspronkelijk verschillende traktaten werden gecombineerd. ⁽⁹⁾

Wanneer we ons blikveld tot de Nederlanden verengen, zien we dat ook daar de genoemde drie invloedrijke pesttraktaten de pestliteratuur in sterke mate hebben bepaald. Bij ons zijn Nederlandse traktaten echter pas vanaf de vijftiende eeuw bewaard gebleven. Het zijn dikwijls vertalingen of bewerkingen van de drie genoemde traktaten. Daarbij is er een Mnl. vertaling van de brief aan de Frau von Plauen die bij ons samen met het medisch advies bewaard is dat de toenmalige artsen-professoren van de Parijse universiteit aan de Franse koning hadden gezonden. ⁽¹⁰⁾

Daarnaast treffen we in verzamelingen van Mnl. geneeskundige recepten hier en daar een geïsoleerd pestrecept aan, soms ook enkele samen. ⁽¹¹⁾ Vele daarvan lijken uit de praktijk afkomstig te zijn en staan los

---

⁽⁶⁾ Uitgave: Hans Peter Franke, 'Der Pest-Brief an die Frau von Plauen'. *Studien zur Ueberlieferung und Gestaltwandel* (Untersuchungen zur mittelalterlichen Pestliteratur III, 2), (Pattensen/Han., 1977). Verschenen in de reeks *Würzburger medizinhistorische Forschungen* 9.

⁽⁷⁾ Uitgave: Volker Gräter, *Der 'Sinn der höchsten Meister von Paris'*. *Studien zur Ueberlieferung und Gestaltwandel* (Untersuchungen zur mittelalterlichen Pestliteratur III, 1; med. Diss. Bonn, 1974), (Pattensen/Han., 1974).

⁽⁸⁾ Uitgave: Gloria Werthmann-Haas, *Altdeutsche Uebersetzungen des Prager Sendbriefs ('Missum imperatori')* (Untersuchungen zur mittelalterlichen Pestliteratur I), (Pattensen/Han., 1983). Verschenen in de reeks *Würzburger medizinhistorische Forschungen* 23.

⁽⁹⁾ Zie b.v. Franz Gräser und G. Keil, "Die Pestrezepte der Fuldaer Kodex 129. Untersuchungen zu einem Ostfränkischen Kompilat des 15. Jahrhunderts", *Zeitschrift f. dtsh. Altertum und dtsh. Lit.* 109 (1980), 72-85.

⁽¹⁰⁾ W.L. Braekman en G. Dogaer, "Laatmiddelnederlandse Pestvoorschriften", *Versl. en Med. KANTL* (1972), 98-122.

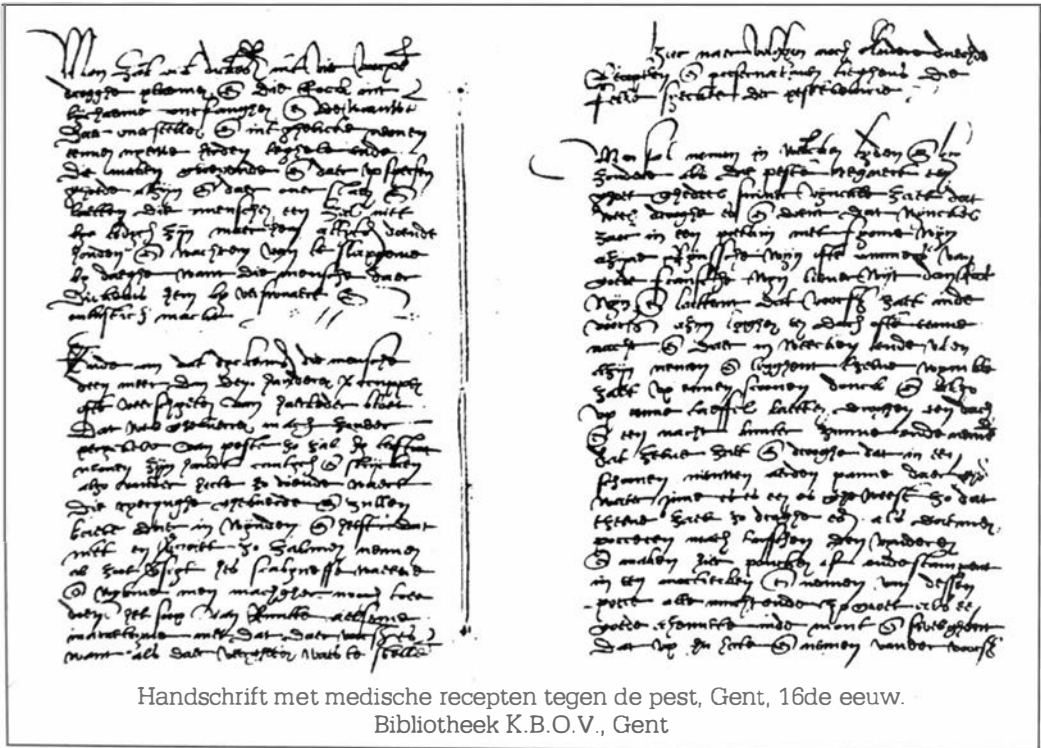
⁽¹¹⁾ W.L. De Vreese, *Middelnederlandsche Geneeskundige Recepten en Traktaten, Zegeningen en Tooverformules* (K.V.A. Gent, 1894), I *Recepten*, nr. 230-31, 244, 257, 258 en 591-93; R. Peeters, "Vijftiende eeuwse geneeskundige Recepten", *Taxandria* 33 (1961), 161-72, nrs. 22 en 23; W.L. Braekman, *Middelnederlandse Geneeskundige Recepten* (K.V.A. Gent, 1970), nrs. 737b, 753 en 785; dezelfde, *Medische en Technische Middelnederlandse Recepten* (KNATL, Gent, 1975), nrs. 586, 962 en 1198.

van de drie reeds herhaaldelijk genoemde traktaten. Dit is ook het geval voor enkele, in de vorm van een min of meer gestructureerd geheel, als traktaat bewaarde teksten. ⁽¹²⁾

Naast deze reeds uitgegeven pesttraktaten en(of) -recepten, zijn nog talrijke handschriften bekend waarin dergelijke medische voorschriften bewaard zijn. De grote massa daarvan is nog niet nader bestudeerd. Het oudste gedrukt pestboekje is Lieven Oosterlincs *Regiment ende onderwys jehghens die pestilentie* dat te Gent in opdracht van de schepenen van de Keure werd samengesteld. Het werd gevolgd door talrijke andere en ook hier staan we voor een zogoed als ontgonnen terrein. ⁽¹³⁾

Vermelden we nog dat naast de medicinale aanpak er ook een groot aantal pestgebeden in omloop waren. Ook zij zijn zogoed als geheel van nadere bestudering verstoken gebleven. ⁽¹⁴⁾

Hoe omvangrijk het aantal bekende handschriften met pestteksten ook is, toch duiken occasioneel nog nieuwe vondsten op. Voor een dergelijk

Handschrift met medische recepten tegen de pest, Gent, 16de eeuw.
Bibliotheek K.B.O.V., Gent

⁽¹²⁾ W. [L.] Braekman, "Twee Middelnederlandse Prozateksten en enkele Recepten tegen de Pest", *Scient. Hist.* 13 (1971), 65-91.

⁽¹³⁾ Voor de handschriften en de gedrukte pestboekjes tot het einde van de zestiende eeuw, zie: R. Jansen-Sieben, *Repertorium van de Middelnederlandse Artes-Literatuur* (Utrecht, 1989), pp. 136-39.

⁽¹⁴⁾ R. Jansen-Sieben, *Op. cit.*, p. 139.

pesthandschriftje wil ik hier de aandacht vragen. ⁽¹⁵⁾ Het wordt bewaard in de bibliotheek van de Kon. Bond van de Oostvlaamse Volkskundigen te Gent (Sig. La 55 (10)). Het is een klein manuscript op papier (140 × 185 mm) dat één katern telt (4 bladen) en dat, naar de ene hand waarin het geschreven is te oordelen, uit de zestiende eeuw dateert. De auteur of scribe ervan is onbekend en wat de lokalisering betreft zijn we op de taalvormen aangewezen. De bladen noch de bladzijden zijn genummerd. Het lijkt zeer waarschijnlijk dat dit katern behoort heeft tot een omvangrijker handschrift, alhoewel geen foliëring of paginering daarop wijst. Deze indruk wordt echter wel bevestigd door twee feiten.

Ten eerste begint het traktaatje - zoals het nu bewaard is - met een zin die duidelijk refereert aan wat er ooit aan voorafging: een reeks aanwijzingen om de aders te laten bij pestlijders. Nu is het zo dat de brief aan de Frau von Plauen met een dergelijk aderlaattraktaat aanvangt, waarna allerlei toevoegingen volgen. Dit is in de Duitse vertalingen en bewerkingen het geval en eveneens in de Middelnederlandse vertaling. In bepaalde Duitse versies zijn er bij deze aanvullende gegevens ook dieetvoorschriften, in de trant van die welke we in nr. 3 hierna aantreffen.

Een tweede aanwijzing dat ons pesttraktaat een fragment is van een groter geheel is het einde van nr. 4. Daar refereert de scribe aan een passage in het hs. waar hij iets "vergheten waes te stellen". Op het einde van nr. 4 wil hij die vergetelheid goedmaken. Nu blijkt echter dat de passage waaraan hij refereert in ons hs. niet voorkomt.

Men mag dus wel aannemen dat de tekst zoals hij hierna weergegeven wordt een fragment is, waaraan zeker een aderlaattedeelte vooraf ging. Wat we nog hebben zijn de toevoegingen die in de loop van de tijd aan dit oorspronkelijk aderlaattraktaat werden toegevoegd.

Deze toevoegingen nu zijn dikwijls bijzonder interessant. In tegenstelling immers tot het aderlaattraktaat, dat gewoonlijk dicht bij de originele "Brief an die Frau von Plauen" aansluit, bevatten de toevoegingen veelal uit de praktijk of aan eigen ervaring ontleende remedies en voorschriften. De originele, persoonlijke inzichten van de scribe komen hier dan ook tot hun recht.

Dit lijkt ook in het hiernavolgende traktaat het geval. Tevergeefs heb ik voor het geheel naar een bron gezocht zodat het mogelijk is dat we hier materiaal onder de ogen krijgen dat aan de praxis van de anonieme pestmeester is ontleend. Alleen voor nr. 7 is mij een sterk verwante passage in een ander Mnl. pesttraktaat bekend. ⁽¹⁶⁾

⁽¹⁵⁾ Het wordt niet vermeld door R. Jansen-Sieben, *Op. cit.*

⁽¹⁶⁾ W.L. Braekman, *Scient. Hist.*, 13 (1971), 78.

Daarmee is natuurlijk niet gezegd dat deze middelen efficiënter zouden zijn dan de talloze andere. Dat waren ze zeker niet. Er was namelijk geen enkele doeltreffende behandeling. De wetenschap van die tijd stond machteloos, keek hulpeloos toe. Het beste bewijs van de hopeloze inefficiëntie is de verbijsterende overvloed van soms heel bizarre, onsmakelijke middelen van de meest uitlopende aard.

Uit het voorgaande kan men besluiten dat de hiernavolgende pest-tekst het tweede deel is van een traktaat dat nauw aansluit bij de traditie van de brief aan de Frau von Plauen.

De taalkenmerken wijzen erop dat het geschreven werd in West-Vlaanderen, meer bepaald in het noordoosten daarvan. Brugge lijkt goed mogelijk maar is niet de enige mogelijkheid. Westvlaamse vormen zoals *huut* voor uit, *up* voor op, *sunne* voor zon, *mueghen* voor mogen, *brambeyers* voor braambessen, *dorren* voor dooiers, *blomme* voor bloem, *hydele* voor ijdele, *sperssen* voor sprenkelen, komen veelvuldig voor. ⁽¹⁷⁾ De spelling van sommige woorden is heel ongewoon maar wat daarvan de reden zou kunnen zijn, is mij niet bekend.

W.L. BRAEKMAN

⁽¹⁷⁾ Met dank aan Dr. M. Gysseling. De enige spelling die niet Westvlaams lijkt is *vrauwen*.

*

*   *

(fol. 1r) 1. Zo wannen men ghelaeten hes, zo zalmen nemen desse naervolghende dranck, ghemackt in desser ⁽¹⁾ manyerre.

Men zal nemen een lepel water van duuels cruyt ⁽²⁾, twee lepels suerkel waeter, twee lepers bronne waetere, twee lepels fynne wyn azyn, twee leepels veriuus ⁽³⁾ ende een bonne groot tryaেকে, ⁽⁴⁾ alle te samen gheminghelt, ende alzo drinckent ende hem Godt beuelen.

2. Item waert bij alzo dat die peste haer veertochde met een bulle ofte apostimye ⁽⁵⁾ ende metten voorscreuen recepte niet teen heersten een broocke. ⁽⁶⁾

Zo zalmen nemen om huut te doen breeckene een bonne grot leem ⁽⁷⁾ ende calck ende wat croon zeppe ⁽⁸⁾ ende mynghelent dat te ghaedere. Ende nement heerst ⁽⁹⁾ een myddelbaer ⁽¹⁰⁾ plaestere van diaeculen ⁽¹¹⁾ ende maken daer een roont ghaet, alzo groot als ghijt gaet hebben wylt. Ende macken daer een cleen plaesterken van dat calck ende zeepe, ende lecht dat van butten vp dat plaester, dat niet af en walt, ⁽¹²⁾ ende dan alzo legghen vp die bulle ende bynden dat niet of een ghaet, ende zo laettent lygghen alzo langhe als hyt verdraghen mach. Ende zal die bulle hopenen ende huut brecken.

⁽¹⁾ *desser*: deze.

⁽²⁾ *duuels cruyt*: duivelsbeet, blauwe knoop (*Succisa pratensis* L.).

⁽³⁾ *veriuus*: verjuus, ongeperst druivensap.

⁽⁴⁾ *tryaেকে*: theriak, een panacee van ingewikkelde samenstelling met als actief bestanddeel vlees van een slang (*thur* of *thor* genoemd); hieraan werden wonderlijke eigenschappen toegeschreven tegen velerhande kwalen. Men onderscheidde de *theriaca magna* en de *t. diatesseron*; de laatstgenoemde is een vereenvoudigde versie met slechts vier (i.p.v. tientallen) ingrediënten.

⁽⁵⁾ *bulle ofte apostimye*: buil, gezwel of aposteem (Lat. *apostema*).

⁽⁶⁾ *teen heersten een broocke*: bij de eerste poging niet reeds zou openbreken.

⁽⁷⁾ *bonne grot leem*: leem (*Bolus armenicus*, Armeense klei) zo groot als een boon.

⁽⁸⁾ *croon zeppe*: kroonzeep; soort zeep aldus genoemd naar de afbeelding van de (Franse?) kroon die erop ingeprent stond.

⁽⁹⁾ *heerst*: eerst, vooreerst.

⁽¹⁰⁾ *myddelbaer*: van gemiddelde grootte of sterkte.

⁽¹¹⁾ *diaeculen*: bet. onzeker.

⁽¹²⁾ *walt*: valt (w en v worden door de scribent dikwijls door elkaar gebruikt).

(fol. 1v) Ofte men zal nemen fynne blomme ende fyent van duwen⁽¹³⁾ ende een lesken⁽¹⁴⁾ deech, ende mynghelent met wat dryackele,⁽¹⁵⁾ ende macht daer of een plaestere, ende legghent dat vp die buyle, ende deckent met een plaestere van diakelemij⁽¹⁶⁾ dat houden mach, ende zalt hopenen ende huttrecken.

Ende naer dat die brant ende coolen huut es ghetrocken, alzoot voorseyt hes, zalmen nemen twee dorren van heyyeren ende een lettelt meels, ende macken daer of een plaestere, alst voorscreuen es, ende zal ghenessen, snuchtens ende snauens vermackende.

3. Alle dusdanyghe zaken voorscreuen ghedaen zijnde, zo staet de mensche te weetene hoe hij, in perickele⁽¹⁷⁾ zijnde, hem zeluen wachten⁽¹⁸⁾ moet.

Ende hees⁽¹⁹⁾ te weetene dat hij hem wachten moet pryncipael van aelle zacken diet therte ofte bloet verhytten als heyyers,⁽²⁰⁾ angunnen,⁽²¹⁾ houde mostaert, sterckke wynnen ofte heete drancken, van ghesouten, vleechs, ende zwyne vleech, van duywen ende dier ghelicke dieren,⁽²²⁾ dat die natuere der menschen verstoort ende ock van pallynck, butten,⁽²³⁾ musschen,⁽²⁴⁾ snoucken, ghesouten vijs (fol. 2r) ende houde volken,⁽²⁵⁾ ende niet comen ontrent eenichghe siecken, ende lettelt in die sunne ghaen, ende wachten van aelle zacken die lichtelicke int lichaeme corrumperen als van fruyte.

Ende zal hem wat van gheselscip van vrouwen wachten, ende hem naer de natuerre houden int heetten ofte dryncken, zo dat

---

⁽¹³⁾ *fyent van duwen*: duivendrek (cf. Fr. *fiente*).

⁽¹⁴⁾ *lesken*: brok, stuk (?); het woord is mij niet van elders bekend.

⁽¹⁵⁾ *dryackele*: in het hs. staat *bryackele*: theriak (zie nota 4).

⁽¹⁶⁾ *diakelemij*: diacalamentum, een electuarium op basis van *cal(a)mentum*, rondbladige munt (*Mentha rotundifolia* L.).

⁽¹⁷⁾ *perickele*: (levens)gevaar.

⁽¹⁸⁾ *wachten*: beschermen.

⁽¹⁹⁾ *hees*: het es, het is.

⁽²⁰⁾ *heyyers*: eieren.

⁽²¹⁾ *angunnen*: ajuinen, uien.

⁽²²⁾ *dieren*: in het hs. staat *diemen*.

⁽²³⁾ *butten*: bot, een soort vis.

⁽²⁴⁾ *musschen*: mosselen.

⁽²⁵⁾ *volken*: wulken, zeeslakken.

die maeghe noch hydele noch wul en zij, maer dickens ende lettel te samen ⁽²⁶⁾ heeten.

Ende voor een ghoede dranck ghemennen waghebaert ⁽²⁷⁾ ende brussche keyte ⁽²⁸⁾ te samen ghemynggelt ende niet verlaesten ⁽²⁹⁾ die natuere huut dewelcke aelle quaede corrupcie zoude mueghen sprutten ende genererren. ⁽³⁰⁾

Ende en zullen huut ten huuyse niet ghaen heer die sunne vp ghaet, noch naer dat zij onderghaet, ende zult in hu spysse doen ende husseren ⁽³¹⁾ asyn ofte verius ende in hu dranck die vornomde ⁽³²⁾ persauytyf ⁽³³⁾ also daer ghescreuen staet.

Alle desse voorseyde sacken zijn duchdelicke ende profyttelycke ghewonden ende menich mensche, dit wulbrynghende, haerleder leuen bewaeren ende contrarie van dien doende, hemlieder niet wachten maer alle contrarie doende, hemlyeder zelue meer dan ⁽³⁴⁾ Godt ofte syeckte inde doot ghebrocht.

(fol. 2v) 4. Men zal oik dickes ⁽³⁵⁾ int vier worpen drogghe plaemen, ⁽³⁶⁾ ende die rock int lychaeme ontfanghen, ende de wrauwen daer ouer stellen. Ende int ghelicke nemen eennen nyewe herden teghele, ende die maken gloeyende, ende daer vp spersen ⁽³⁷⁾ ghoede azijn, ende daer ouer staen ende laetten, ⁽³⁸⁾ die mensche een zal niet ledych ⁽³⁹⁾ sijn maer hem altyts doende houden ende wachten van te slappene by daeghe, want die mensche daer dickens hem by verswuaert ende onlustich mackt.

⁽²⁶⁾ *dickens ende lettel te samen*: dikwijls en weinig ineens.

⁽²⁷⁾ *ghemennen waghebaert*: wellicht de naam van een *gemene*, d.i. gewone (Brugse?) biersoort; het woord is mij niet van elders bekend.

⁽²⁸⁾ *brussche keyte*: Brugse *keit*, een *bijvorm van kuit* (WNT), benaming van verschillende soorten bier, meestal van mindere kwaliteit.

⁽²⁹⁾ *verlaesten*: overladen, belasten.

⁽³⁰⁾ *sprutten ende genererren*: ontspruiten en voortkomen.

⁽³¹⁾ *husseren*: gebruiken (cf. Fr. *user*).

⁽³²⁾ *vornomde*: in het hs. staat *vornonde*.

⁽³³⁾ *persauytyf*: lees *preservatijf*, voorkomend middel.

⁽³⁴⁾ *dan*: in het hs. staat *dat*.

⁽³⁵⁾ *dickes*: dikwijls.

⁽³⁶⁾ *plaemen*: pluimen.

⁽³⁷⁾ *spersen*: sprenkelen.

⁽³⁸⁾ *laetten*: de damp laten omhoog in de aars dringen (of wordt bedoeld dat men moet aderlaten?).

⁽³⁹⁾ *ledych*: werkeloos.

5. Ende om dat dyckens die mensche, deen meer dan den handere, *vercruppen* ofte *veerschyeten* ⁽⁴⁰⁾ van haerleder bloet, dat wel ghebuerren mach zonder peryckele van peste, zo zal hij terstont nemen zijn handt *cantych* ⁽⁴¹⁾ ende strijcken alzo vander herte zo doende waert ⁽⁴²⁾ die ryerynghe ghebuerde, ende zullen baete daer in wynden.

Ende heest dat niet en vergaet, zo zalmen nemen, al zoot vorseyt hes, *scabynesse waetere*, ⁽⁴³⁾ ende, *wylmen*, men machgher nooch toe doen het soop van *kamille*, ⁽⁴⁴⁾ *aelseme*, ⁽⁴⁵⁾ *maraeleyne* ⁽⁴⁶⁾ met dat daer *voorscreuen* es, want als daer *veergheten* waes te stellen. ⁽⁴⁷⁾

(fol. 3r) 6. Hier naer volghen noch andere duechdelicke recepten ende *preseuatyuen* tieghens die felle syeckte der pestelencie.

Men sal nemen in *weecken tyden* ⁽⁴⁸⁾ ende by zondere als die peste regnert, een ghoet ghedeel *suuer* ⁽⁴⁹⁾ *vynckle zaet* dat wel drooghe es, ende doent dat *wynckle zaet* ⁽⁵⁰⁾ in een potkin met *fynne wyn azijne*, *rijnssche wyn* ofte *ommers* ⁽⁵¹⁾ van goede *fransche wyn*, lieuer *wijt dan root wijn*, ende laettent dat *voorscreuen zaet* inde *voorscreuen azijn* leggen een dach ofte eenne nacht ende daer in *weecken* ende *vten azijn* nemen ende *legghent tzelve wynckle zaet* vp ennen *scoonen douck* ende alzo vp eenne *taeffel* laetten droghen een dach ende een nacht huuter zonne.

Ende nemen dat *zelue zaet* ende drooghe dat in een *schoonen nieuwen aerden panne* daer gheen water jnne een es gheweest,

---

⁽⁴⁰⁾ *vercruppen ofte veerschyeten*: verkruijen of verplaatsen, de "ryerynghe" of (be)roering waarvan een paar regels verder sprake is.

⁽⁴¹⁾ *cantych*: op de zijkant gehouden.

⁽⁴²⁾ *vander herte... waert*: weg van het hart, naar de plaats toe.

⁽⁴³⁾ *scabynesse waetere*: water van knautia, honigbloem (*Knautia arvensis* (L.) Coult.).

⁽⁴⁴⁾ *kamille*: echte kamille (*Matricaria chamomilla* L.) of Roomse k. (*Anthemis nobilis* L.).

⁽⁴⁵⁾ *aelseme*: alsem (*Artemisia absinthium* L.).

⁽⁴⁶⁾ *maraeleyne*: echte marjolein (*Majorana hortensis* Moench).

⁽⁴⁷⁾ *want ... stellen*: want men is vergeten het daar te vermelden.

⁽⁴⁸⁾ *weecken tyden*: tijden die week d.i. zwak zijn in het weerstaan aan ziektes.

⁽⁴⁹⁾ *suuer*: in het hs. staat *suiuer*.

⁽⁵⁰⁾ *wynckel zaet*: zaad van venkel (*Foeniculum vulgare* Mill.).

⁽⁵¹⁾ *ommers*: anders, ook.

zo dat tzelue zaet zo droghe es als datmen porreren⁽⁵²⁾ mach tusschen den vyngeren,⁽⁵³⁾ ende maken hier pourken⁽⁵⁴⁾ af ende stampent in een mortierken ende nemen van dessen poere alle nuchtende⁽⁵⁵⁾ zo groet als een goede azenuete⁽⁵⁶⁾ inde mont ende swelghent dat vp hu herte.⁽⁵⁷⁾

Ende nemen vander voorscreuen (fol. 3v) wyn azijn ende strick⁽⁵⁸⁾ daer mede hu nuerze gaetten⁽⁵⁹⁾ ende trecken die lucht van dien in hu nuerze ende stryckt hu ooghen, hoorren ende slaepen vanden hoofde ende hu palme vander handt. Ende dan gaen vrij inde Godts gheleyde⁽⁶⁰⁾ ende by zijnder gracie een zal hu binnen dye daghe niet messchien⁽⁶¹⁾ vander peste.

7. Noch een ander recepte, gheaprobert⁽⁶²⁾ van diuersche medecynnen.⁽⁶³⁾

Men sal nemen wlyender blaeren⁽⁶⁴⁾ ende sallye van oostereye,⁽⁶⁵⁾ van elcks een grotte handt wul, ende wytte ghyneber,⁽⁶⁶⁾ ende stampent te gaedere, ende zult dat dan duerstecken duer een lynne cleet met wytte wyn, ende daer of maeken een dranck, ende laetten daer of dryncken neghen daghen nuchtersmont,⁽⁶⁷⁾ ende zal hem by dien ook vander peste beuaert wynden.⁽⁶⁸⁾

---

(52) *porreren*: tot por (poeder) maken, verpulveren; vgl. *pourken* en *poere* verder in dezelfde alinea.

(53) *vyngeren*: in het hs. staat *vynderen*.

(54) *pourken*: *fijn poeder*;

(55) *nuchtende*: in het hs. staat *muchtende*; 's nuchtens, 's morgens..

(56) *azenuete*: hazelnoot.

(57) *vp den herte*: letterlijk: op je hart, naar binnen.

(58) *strick*: strijk.

(59) *nuerze gaetten*: neusgaten.

(60) *inde Godts gheleyde*: onder Gods hoede.

(61) *messchien*: overkomen, ziek worden.

(62) *gheaprobert*: goedgekeurd.

(63) *medecynnen*: medicijnmeesters.

(64) *wlyender blaeren*: bladeren van de vlier (*Sambucus niger* L.).

(65) *sallye van oostereye*: bonte salie (*Salvia horminum* L.) of scharlei, algoede (*S. sclarea* L.). Wat *van oostereye* betekent, is mij niet bekend.

(66) *ghyneber*: gember (*Zingiber officinale* Roscoe).

(67) *nuchtersmont*: met een nuchtere mond, maag.

(68) *beuaert wynden*: bewaard vinden.

(fol. 4r) 8. Een medecine tyeghens die peste *ende* om hem daer of by dessen ⁽⁶⁹⁾ *ende* Godts gracie te besschermen.

Item men zal nemen sallye van hosterye, cropkens van brambyers, ⁽⁷⁰⁾ *ende* wlyender blaeders, princepaelic die jonste, ⁽⁷¹⁾ *ende* ruutte ⁽⁷²⁾ *ende* wat wytte ghyneber ael te gaedere, *ende* die stampen suerlicke ⁽⁷³⁾ *ende* die duersteken, ⁽⁷⁴⁾ naer dat men van die voorscreuen crudden ghenomen heft, [met] te mynsten een ghoede pynte wytte wyn. *Ende* alzo twee ofte drie reysen duersteken *ende* dan laetten claerren in een sconne pheolle ⁽⁷⁵⁾ ofte canneken, *ende* claer zijnde, een hijghelick ⁽⁷⁶⁾ zal daer of nemen nuchter een goede heetlepele neghen daghen lanck, ofte een pynte in neghen daeghen, *ende* zal hem bewaerren vander syeckte.

9. Noch een andere recepte naer dat die mensche die peste heft *ende* heer die ter herte slaet.

Item noch zalmen nemen perkelblaeren, ⁽⁷⁷⁾ rutte, ⁽⁷⁸⁾ sallye van hostereye, byeuoet datmen heet sinte Jans crut, ⁽⁷⁹⁾ van dessen .iiij. alzo welle ⁽⁸⁰⁾ van deene als van dandere (fol. 4v) *ende* stampent al teghadere *ende* et soop duersteken met een crous wytte wyn, *ende* drynckent dat heer die peste te herte slaet ofte stec ghenomen heft, ⁽⁸¹⁾ *ende* zal zo die peste quite ⁽⁸²⁾ woorden.

⁽⁶⁹⁾ *by dessen*: door deze [medecine].

⁽⁷⁰⁾ *cropkens van brambyers*: jonge scheuten van braambessenstruiken.

⁽⁷¹⁾ *jonste*: jongste.

⁽⁷²⁾ *ruutte*: wijnruit (*Ruta graveolens* L.).

⁽⁷³⁾ *suerlicke*: zuiver; hier wel: grondig.

⁽⁷⁴⁾ *duersteken*: door een stramijn of zeef duwen.

⁽⁷⁵⁾ *sconne pheolle*: zuivere *phiola*, distileerkolf.

⁽⁷⁶⁾ *een hijghelick*: elkeen, ieder mens.

⁽⁷⁷⁾ *perkelblaeren*: perzikbladeren (?)

⁽⁷⁸⁾ *rutte*: zie noot 72.

⁽⁷⁹⁾ *byeuoet ... sinte Jans crut*: eigenlijk zijn dit twee verschillende planten, gemene bijvoet (*Artemisia vulgaris* L.) en hertshooi, Sint-Janskruid (*Hypericum perforatum* L.). De gelijkstelling van beide is niet ongewoon: zo leest men bij R. Dodoens: "Byvoet ... int Nederlantsch Byvoet: Sint Jans cruydt".

⁽⁸⁰⁾ *welle*: veel.

⁽⁸¹⁾ *stec ghenomen heft*: zich vastgezet heeft.

⁽⁸²⁾ *quite*: kwijt.

10. Noch zalmen noterren dat hier naer volcht ⁽⁸³⁾ om een bat te makene den wrauwen snuchtens ende den mans tsauons.

Men zal nemen parijtarijs, ⁽⁸⁴⁾ ofte daer vooren weghe bladeren, ⁽⁸⁵⁾ hoosters kemp, ⁽⁸⁶⁾ croon zeepe, hout leem, ⁽⁸⁷⁾ baysout, ⁽⁸⁸⁾ wedeasschen ⁽⁸⁹⁾ onghewasschen, ende wat hoy, ende zyen dat te zamen, ende doet dat in een cuppe ende zytten daer ouer nackt, met een stoelkin ofte stouekijn in de cupe daer die potten vp staen mueghen, tot dat ⁽⁹⁰⁾ zij die hytte verdraeghen, ende stellen ⁽⁹¹⁾ daer in tot den hanckenne, ⁽⁹²⁾ ronsome wel ghestoopt, ⁽⁹³⁾ dat daer gheen wynt den mueghen ⁽⁹⁴⁾ watten en mach, ende daer naer ghaen ligghen tot die leden ghetempert ende gherust zijn.

⁽⁸³⁾ *volcht*: in het hs. staat *vocht*.

⁽⁸⁴⁾ *parijtarijs*: glaskruid (*Parietaria erecta* Mert. et W.D.J. Koch).

⁽⁸⁵⁾ *weghe bladeren*: weegbreebladeren (*Plantago major* L.).

⁽⁸⁶⁾ *hoosters kemp*: Oosterse hennep (*Cannabis sativa* L.).

⁽⁸⁷⁾ *hout leem*: oude Armeense klei (zie nota 7).

⁽⁸⁸⁾ *baysout*: baai-zout, zeezout;

⁽⁸⁹⁾ *wedeasschen*: oorspronkelijk as van wijngaardtakken (*Cineres clavellati* of *cinis ex claviculis vitis*), later as van gebrande wijnmoer.

⁽⁹⁰⁾ *tot dat*: tot zolang dat.

⁽⁹¹⁾ *stellen*: staan; na *stellen* staat in het hs. *dae* doorstreept.

⁽⁹²⁾ *hanckenne*: lendenen; in het hs. staat *hanckuene*: na h. staat *ros* doorstreept.

⁽⁹³⁾ *ronsome wel ghestoopt*: rondom wel toegestopt, d.i. toegedekt.

⁽⁹⁴⁾ *mueghen*: lees *maeghen*, maag.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk - opgericht in 1926
aangesloten bij de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen
Zetel: Kraanlei 65 - B9000 Gent

Alle briefwisseling naar:

*K.B.O.V.- Sekretariaat, Vinkendal 32 - 9031 DRONGEN
Tel.: 09/226.52.05 - B.T.W. 407.616.170 - Fin. Rek. 703-0327514-23*

AKTIVITEITENVERSLAG 1992

1992 werd een feestelijk jaar!

Wij vierden:

- 50 jaar "Spelleke van de Folklore"
- 30 jaar Museum voor Volkskunde in het Alijnsgodshuis
- 25 jaar Kantklub Sint-Katelijne

BESTUUR

De Raad van Bestuur vergaderde om de maand, behalve in juli en augustus.

Bij deze 10 bijeenkomsten werden de activiteiten voor het werkjaar 1992 voorbereid, uitgewerkt en geëvalueerd.

Het jaar 1992 was voor de Bond een belangrijk jaar, daar vanaf 1993 de werking zal worden overkoepeld door de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen. Dit orgaan zal de activiteiten van de vijf toetredende verenigingen coördineren.

Drie leden van de Raad van Bestuur namen in 1992 ontslag, namelijk de heren F. Van Bost en R. Haeserijn om persoonlijke redenen, en R. Ruys, die zich niet meer herkiesbaar stelde bij de tussentijdse bestuurswisseling.

De Raad van Bestuur dankt hen nogmaals voor hun medewerking gedurende vele jaren. Behoudens de vergaderingen van de Raad van Bestuur, kwam ook het Dagelijks Bestuur meerdere malen samen om de meest dringende problemen aan te pakken en de lopende zaken af te handelen.

Om de werking financieel te begeleiden wijdde de financiële Commissie twee vergaderingen aan het opmaken van de begroting en de jaarlijkse controle van de boekhouding, samen met de beide kommissarissen.

Tijdens de jaarlijkse Statutaire Vergadering werd de aansluiting van de Bond bij de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen definitief en unaniem goedgekeurd.

Oorspronkelijk plande het Bestuur de Gouwdag te laten doorgaan in Oudenburg, samen met een geleid bezoek aan de tentoonstelling "Vlaamse devotieprenten uit de 17de en 18de eeuw" en een rondrit in het land van Permeke, St.-Arnoldus en H. Godelieve en bezoeken aan merkwaardige gebouwen in de streek.

Bij gebrek aan voldoende inschrijvingen diende deze studieuitstap te worden afgelast.

De Redaktieraad vergaderde regelmatig ter voorbereiding van de publikatie van elk nummer van "Oostvlaamse Zanten".

De Bibliotheekcommissie bereidde de organisatie voor van de openstelling vanaf 1993, gedurende 20 uur per week, van onze volkskundige bibliotheek, teneinde te voldoen aan de nieuwe subsidienormen van het Ministerie.

Studienamiddagen en Colloquia

Er werden in 1992 twee studienamiddagen ingericht in de lokalen van het Seminarie voor Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent.

1. 20 mei 1992 - "Donder en Bliksem en Sint-Donatus"

Aan bod kwamen, naast technische beschouwingen, vooral de volkskundige aspecten, met o.m. sagen en legenden, donder en afweertekens vroeger en nu.

Sprekers waren H. Theys en R. van der Linden. Er was ruime en levendige belangstelling voor deze leerrijke, rijkelijk geïllustreerde voordracht.

2. 18 november 1992 - "Gent, Cirkusstad"

Spreker A. De Poorter leidde een belangwekkend gesprek, waarbij een 40-tal deelnemers betrokken waren.

Het Bestuur van de Bond betreurt het verdwijnen van de leerstoel Volkskunde aan de R.U.G. en drukt de hoop uit dat de belangrijke en omvangrijke dokumentatie niet zal verloren gaan.

3. De Bond was mede-organisator van de **Tweejaarlijkse Interprovinciale Studiedag Volksdevotie** die op 5 september 1992 gehouden werd te Deinze (Meigen).

Zie kopie als bijlage.

BOEKENBEURS

De zesde editie van onze Geschied-, Heem- en Volkskundige Boekenbeurs had plaats op 29 februari en 1 maart 1992, in het Centrum voor Kunst en Cultuur van de Gentse Sint-Pietersabdij.

Deze tweejaarlijkse beurs kent telkens een stijgend succes. Dit jaar waren méér dan 130 deelnemers ingeschreven. Het aantal belangstellende bezoekers beliep méér dan 2.000!

Bij de evaluatie van de beurs stelde het Bestuur dat de Bond zich hier een grote financiële inspanning getroost ten behoeve van de bekendmaking en verspreiding van volks- heem- en geschiedkundige publikaties, doch dat de "return" de geleverde inspanning niet beloont.

Ondanks deze beschouwing is de boekenbeurs een volkskundige manifestatie van eerste rang. Dit is mede te danken aan de inzet en bezieling van onze bibliotekaris, A. Eloy, en van talrijke belangloze medewerkers.

STUDIEKOMITEE REUZEN

M. Daem verzorgde de dokumentatie en de kontakten met binnen- en buitenlandse belangstellenden.

Zo werd uitgebreid dokumentatiemateriaal bezorgd voor het **Vijfde Internationaal Kongres voor Ommegangsreuzen** dat op 23 en 24 mei 1992 gehouden werd in Duinkerke.

KURSUSSEN EN LESSENREEKSEN

Onze Kantclub Sint-Katelijne vierde in 1992 haar 25-jarig bestaan.

Voorzitter G. Weze wijdt hieraan een afzonderlijk verslag. Zie bijlage.

Er werden **5 leergangen ingericht, elk van 20 lesuren**. Dit geeft dus een totaal van 100 lesuren, verdeeld over 2 leerjaren Cluny, 2 leerjaren Stropkant en 1 leerjaar Russische en Moderne Kant. Daarenboven worden proeflessen voorzien voor mogelijke belangstellenden en zijn er initiatielessen voor kinderen.

Aan de 10 leermeesteressen onze welgemeende dank voor hun vakkundige toewijding!

TENTOONSTELLING

Van 17 juli tot 20 september 1992 werd door de Kantclub Sint-Katelijne, onder de auspiciën van de Bond een **kanttentoonstelling** gehouden in het Museum voor Volkskunde, onder het motto "Katelijne Kant, Sant in Eigen Land".

Deze tentoonstelling mocht zich verheugen in een zeer grote publieke belangstelling.

BIBLIOTEEK

Gedurende twee halve dagen per week is onze volkskundige bibliotheek toegankelijk, zowel voor leden als niet-leden.

Er kunnen een 13.000-tal boeken en meer dan 100 lopende tijdschriften geraadpleegd worden.

De bibliotheek beschikt ook over een rijke grafische kollektie.

Een fotokopietoestel staat ter beschikking.

PUBLIKATIES

1. "Oostvlaamse Zanten"

De 67e jaargang van ons tijdschrift verscheen op 750 exemplaren en omvatte **280 pagina's met talloze illustraties**, verdeeld over 4 nummers.

Zie bijlage voor het inhoudsoverzicht.

2. "Volkskundige Kroniek"

Dit tweemaandelijks informatieblad verscheen 6 maal, met een oplage van 750 exemplaren over een 40-tal pagina's. Het is bedoeld als onmiddellijk contactblad voor de leden en sluit als dusdanig nauw aan bij de volkskundige aktualiteit.

Vanaf 1993 wordt onze Volkskundige Kroniek overgenomen door het mededelingenblad van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen. De titel blijft behouden.

De Raad van Bestuur dankt allen, bestuursleden, bescherm- en steunende leden, gewone leden, redactieleden en andere medewerkers, adverteerders, verantwoordelijken van openbare besturen en de media, alsook de ons onbekende belangstellenden en sympathisanten die hebben bijgedragen voor de degelijke en regelmatige werking van de Bond.

SCHENKING

Het bestuur dankt zeer oprecht de kunstschilder Jos Trotteyn die een merkwaardig kunstwerk aan de Bond schonk. Zie Relas Museum voor Volkskunde, bij de Kantclub St.-Katelijne. Zie Relas.

BALANS per 31/12/1992

Incasso op 01/01/1992		Incasso op 31/12/1992	
kas	0	kas	0
subkas bibliotheek	29.469	subkas bibliotheek	13.261
prk	20.197	prk	5.269
bank	197.184	bank	73.697
deposito	137.076	deposito	52.819
A.De Cockfonds	90.743	A.De Cockfonds	0
subtotaal 1	474.669	subtotaal 3	245.066

INKOMSTEN		UITGAVEN	
07.a partikuliere leden	90.100	01 transit-posten	46.604
07.b abonnementen	52.900	02.b schoonmaak	0
08 advertenties	0	02.h kantoorbehoefden	46.735
09 verkoop publikaties	326.663	03.a sekretariaat	54.842
12 inkomgelden	8.450	03.c reiskosten bestuur	2.910
13 exkursies	0	03.d drukwerk	4.123
14 huurgelden	89.993	03.e propaganda	25.406
16 kursusgelden	47.724	03.f publikaties	71.763
17 financ. verrichtingen	546	03.g overige organis.kost	0
18 giften	65.000	05.a hulp- & leermiddelen	63.367
19 toevallige baten	4.881	05.b exkursiekosten	0
20.a subsidie werking	351.114	05.c kursussen	33.623
20.b subsidie publikaties	80.000	05.d manifestaties	354.490
21 subsidie provincie	0	06.b lidgelden	0
22 subsidie stad Gent	0	06.c prijzen,geschenken	20.000
22.a subsidie boekenbeurs	40.000	06.e overige uitgaven	1.111
23 andere	0		
subtotaal 2	1.157.371	subtotaal 4	336.974

TOTAAL	1.632.040	TOTAAL	632.040
---------------	------------------	---------------	----------------

MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE

Jaarverslag 1992

Bezoek

Het totaal aantal bezoekers bedroeg 65.840 (1991: 76.624). De daling kan verklaard worden door een verminderde belangstelling tijdens de namiddagen in de Gentse Feestweek en door het feit dat er in het najaar geen tentoonstelling op het programma stond. Er werden 449 groepsbezoeken genoteerd, waarvan 134 uit de Gentse regio afkomstig. Tijdens de liefdadigheidsactie "Actie Levenslijn 1992" verleende het museum zijn medewerking aan het middeleeuwse spektakel in het Gravensteen (29 feb. - 1 maart). Gedurende de Patersholveesten (15-16 aug.) en op de Trein-Tram-Busdag (4 okt.) werd het museum gratis toegankelijk gesteld.

Propaganda

Tijdens de "6de Geschiedkundige Boekenbeurs voor Vlaanderen" (29 feb. - 1 maart) werd door het museum personeel een boekenstand verzorgd. In het tijdschrift "Vlaanderen" (jg. 41, nr. 1 jan.-feb. 1992) verscheen een bijdrage met als titel "Museum voor Volkskunde, Gent. Een stad anno 1900". Op 26 feb. werd een voordracht gehouden over "Volkskunde - Heemkunde - Folklore" voor de K.A.V. - Afdeling Oude Bareel (Sint-Amandsberg). In het kader van 1 april en de aprilvissen werd door "Het Belang van Limburg" een interview afgenomen (editie 28/29 maart). De jaarlijkse tentoonstelling van de Gentbrugse Kunstkring "Het Palet" werd door de conservator geopend (27 maart). Door de lokale "Radio Plus" werd een gesprek uitgezonden over de geschiedenis van het Alijnsgodshuis (17 sept.). In "De Standaard" verscheen een artikel over "Het Donderglas" (30 okt.) en over "Het Beeld van Broeder Juniperus" (11 dec.), twee voorwerpen die in het museum bewaard worden. Op 25 okt. werd het museum aan het luisterpubliek van "Radio Donna" voorgesteld en op 5 nov. werd door de conservator de tentoonstelling "Kunstig spelen met kaarten" geopend in het Kuon-centrum. Tijdens de Gentse Feesten waren er optredens van de Kabaretgroep Moereloere, Willem Vermandere, Norbert Detaeye, Koor Giocosso en de Harmonie Guy Duyck.

Bruiklenen

- Publikatie "Voor den duivel geen stap achteruit" (Gent)
- Tentoonstelling "Specerijkelijk. De specerijenroutes" (Brussel)
- Tentoonstelling "Tradities uit Turkije" (Gent)
- Tentoonstelling "Patacons" (Dendermonde)
- Open Monumentendag "Spelleke van de Muide in de voormalige jongensschool van de Sint-Theresiastraat" (Gent)
- Tentoonstelling "Koekeloerehaan. Literaire, kunsthistorische en volksculturele aspecten van de haan" (Leuven)
- Tentoonstelling "Poppen-Theaterfiguren" (Sint-Niklaas)
- Tentoonstelling "Van sirenen en meerminnen" (Brussel)

Collecties

In de loop van 1992 werden 72 nieuwe nummers aan de inventaris toegevoegd. De belangrijkste schenkingen waren: textilia, speelgoed, foto's, beenhouwersgerei, wandversieringen, chromolitho's, gasradiator, medische apparatuur, hanger met diamantinleg, portret op paarlemoer met diamantinleg, huishoudelijk gerei, schoenmakersalaam en een volledig ruiterkostuum. Een bijzondere vermelding verdient de schenking van het schilderij "Carnaval op de Vrijdagmarkt" door de Gentse kunstenaar Jos Trotteyn. Dit werk werd in eerste instantie geschonken aan de Koninklijke Bond der Oostvlaamse

Volkskundigen v.z.w. die het op zijn beurt ter beschikking stelde van het Museum voor Volkskunde, waar het permanent tentoongesteld wordt. Op 2 sept. werd de inboedel van het vermaarde "Oud Huis Katrien" (z.g. "katrienespekken") naar het museumdepot overgebracht.

Er werd ook een actieve aankooppolitiek gevoerd: reclameprenten "Ganda Jenever", handgekleurde koperets "Op weg naar Malpertius" (Mugo, 1991), twee etsplaten "Voorgevel Alijnsghodshuis" (A.J. Van Hoecke) houtskool- en pasteltekeningen "Belleman Julien Pauwels" en "Poppenmaakster Iris Velleman" (J. Lagrou), grondplan en doorsnede van de kapel van het Alijnsghodshuis (F. Mommens, 1874), potloodtekening door C.V. Trefois (1926). Volgende voorwerpen werden ontfreemd: verlostang, donderglas, schoentrekker in ivoor, vinkenkooi.

Wetenschappelijke werking

Over volgende onderwerpen werd informatie gegeven: vrijmetselarij, haan, Turkije, stukwerkers, poppenspel, samoerai, H.H. Amalberga, Donatus, Rochus, volkskunst, Tijn Uilenspiegel, huwelijk, dondersteen, Mitrem en kermissen. Het archief over de Gentse reuzen van de "Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen v.z.w." zal vanaf 1992 door het museum personeel opgevolgd worden. Ook het archief van de "orde van de Belleman" werd in het museum gedeponeerd.

Prof. Mc Cormick (Ierland) bestudeerde de poppencollectie (12/5/92). Prof. Dr. Rumpf (Berlijn) bezocht het museum in het vooruitzicht van een studiebezoek met het "Verein der Freunde des Museums für Volkskunde" (18 nov.). T.J. Dengis bestudeerde de tincollectie (7 dec.). In het kader van de opleidingscursus voor gidsen in Oost-Vlaanderen koos C. Niemegeerts het museum als studieonderwerp. Museum personeel nam deel aan volgende studiebezoeken en colloquia; "Salon international des Musées et des Expositions" (Parijs, 13 jan.); "Sponsoring in musea" (Gent, 27 april); "Donder en bliksem" (Gent, 20 mei); "Interprovinciaal colloquium over volksdevotie" (Meigem, 5 sept.); "Museumvoorwerp: bron of rekwisiet" (Noordbrabantmuseum 's Hertogenbosch, 9 nov.); "Gent circusstad - 200 jaar circusbezoeken aan de Arteveldestad" (Gent, 18 nov.).

In een lessenreeks van het Instituut voor Conservatie en Restauratie werd een referaat gegeven over "De structuur en de werking van het Museum voor Volkskunde" (St.-Lucasinstituut - Gent, 25 april).

Tentoonstellingen

- tot 26 jan.: "Ratman. Een verhaal van mensen en ratten".
- 30 april - 31 mei: "Ode aan de Knokenschudder. De fiets in al zijn aspecten".
- 18 juli - 20 sept. (verlengd tot 11 okt.): "Katelijne Kant, Sant in eigen Land. 25 jaar Kantclub Sint-Katelijne".

(In het vooruitzicht van schilderwerken en een nieuwe lichtinstallatie op de expositiezolder werd in het najaar geen tentoonstelling geprogrammeerd).

Educatieve werking

Tijdens de tentoonstelling "Ratman" werd een werkboekje samengesteld met als doelgroep de leerlingen van het lager onderwijs - 2de graad. In de loop van 1992 werd gestart met de redactie van een nieuwe museumgids voor de bezoeker waarin elke afdeling ruim aan bod zal komen. Het museum verleent eveneens zijn medewerking aan het Kumen-project, waarbij een afzonderlijke brochure aan het museum zal worden gewijd. In het kader van een begeleidingsproject voor kansarme jongeren werd in samenwerking met Toemeka (Brussel) een op de noden van deze jongeren afgestemde rondleiding uitgewerkt. Het museum personeel is eveneens vertegenwoordigd in de commissie "Educatieve Werking" van de Vlaamse Museumvereniging en in de "Educatieve Cel" van de Directie Culturele Zaken.

Poppenspel

In 1992 vierde het huispoppentheater "t Spelleke van de Folklore" zijn 50ste-verjaardag. Op 22 juni overleed Dolf Vergauwen (1943-1992), één van de basisspelers van het Spelleke. Hierdoor werd de feeststemming gedrukt. Chris Van Hulle, een andere medewerker van het eerste uur, zette zijn poppenspelactiviteiten na de Gentse Feesten stop. Tijdens de Gentse Feestweek werd dagelijks een gratis Pierkestombola georganiseerd. Als nieuwe creaties werden volgende "Spellekes" aan het repertoire toegevoegd: "De Duivelshoorn", "De Staf van Moesteraf" en "Het waaiend papier". Naast de wekelijkse voorstellingen in het museum werden nog acht vertoningen op andere lokaties gegeven.

In het najaar vormde zich een nieuwe ploeg: Marc De Puydt, Koen Vergauwen en Jan Deleu. Als occasionele speler treedt Dieter Vanoutryve op.

Diversen

In het raam van de brandpreventie werden op diverse plaatsen in het museum poederblustoestellen aangebracht. Op 26 april organiseerde volksdansgroep "Dulle Griet" de jaarlijkse meiboomplanting. Op 29 mei werd een internationale fietsruilbeurs georganiseerd i.s.m. de "v.z.w. Gentsche Retro Wielen". In de reeks Gentse pleinconcerten werd op 28 juni op de binnenkoer van het museum een concert gegeven door het "Kopersblazerskwartet".

R. VAN DE WALLE

JAARVERSLAG KANTCLUB SINT-KATELIJNE 1992

In 1973 toen de Kantclub Sint-Katelijne in het Gents Museum voor Volkskunde zijn eerste lustrum vierde moeten wij de feestrede van onze eerste tentoonstelling in het teken stellen "*De toekomst van het kantklossen ligt in de overlevering*". Op 17 juli 1992 bij de openstelling van onze tentoonstelling van ons vijftienvijftigjarig bestaan mochten wij de feestrede houden onder het motto "Als de stenen konden spreken". Deze jubileumtentoonstelling "Katelijne kant, Sant in eigen land" heeft door haar kwaliteit en inzet bewezen dat de overlevering de juiste stelling is om het kantwerk in ere te houden. En als de stenen van dit aloude monument waar wij onze kantactiviteiten verrichten konden spreken, zouden wij getuigen hoevelen gedurende vijftienvijftig jaren kantklossen hebben geleerd en doorgegeven. De tentoonstelling van ons zilveren jubelfeest, gehouden van 18 juli tot 20 september 1992 was een kantwerkenfeest waar in de eerste plaats al de leerlingen over elk leerjaar 1e en 2e jaar stropkant, 1e en 2e jaar Cluny, het modern en het Russisch en het vervolmakingsjaar waren bij betrokken, met een bijzonder woord van waardering voor de allerjongsten, onze Katelijntjes, van Juffr. M.J. De Smet, samen met al onze leermeesteressen Mevr. De Brie, De Jaeger, De Paepe en De Schrijver, De Smet, De Vriese, Goeminne, Impens, Pintelon en Verniers, een complete inzet van een fijne en wondermooie tentoonstelling: al die kantstukken als fijne elegante toverwerken in de prachtige vitrines tussen fijn aangepaste bloemstukken en kunstige kleinoden. Naast al die kantwerkkunst was er het geschenk dat de kantwerksters aan de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen hebben geschonken, een prachtig bloemstuk in kant uitgevoerd onder glazen stolp, zeker een hoogtepunt, een blijvende herinnering aan die vijftienvijftig jaren kantklossen gezien het in het museum blijvend zal worden tentoongesteld. Het werd vervaardigd in samenwerking van al onze leermeesteressen en mevrouw Impens nam de leiding om het stuk af te werken. Mooie aangepaste uitnodigingen werden voor de tentoonstelling naar genodigden verstuurd en een mooie kataloog met de geschiedenis van vijftienvijftig jaren kantclub samen met mooie foto's van tentoongestelde kantwerken werd door Maurice Broeckhove samengesteld. Naast de arbeid tot verzorging van ons jubeljaar hadden wij ook nog tijd om onze medewerking te verlenen aan de gebeurtenis "Levenslijn", een manifestatie in het Gravensteen van 29

februari en 1 maart 1992. En op 30 en 31 mei 1992 namen we deel aan de manifestatie "Kom op tegen Kanker" gehouden in de Stedelijke Textielschool. Daar werd op 10 kantkussens, nonstop gedurende 24 uur doorgeklost aan een 35,48 m kantwerk van bladwijzers in kant. Een rekord dat vermeld wordt in het Guinnessboek jaar 1992. Bijzonder was ook dat op 1 juli ten stadhuize een som van 270.000 frank overhandigd werd aan de Heer Burgemeester Temmerman. Proficiat kantwerksters en leermeesteressen voor al uw edelmoedige inzet in 1992.

Dank ook aan allen die dit jubeljaar en de tentoonstelling luister hebben gegeven. Maar onze blikken zijn reeds naar de toekomst gericht.

G. WEZE, Voorzitter

BIBLIOTEEK K.B.O.V. JAARVERSLAG 1992

1992 is vooral een overgangsjaar geweest, in de wetenschap dat pas het in werking treden van de Federatie voor Volkskunde zou toelaten dat met meer personeel de achterstand in de verwerking van de aanwinsten (meer dan 2000 titels!) en de verdere catalogisering kan worden ingehaald.

De halftijdse werktijd van historicus/bibliotecaris Arnold Eloy en de medewerking op woensdagnamiddag van specialist grafische kollekties Frans Van Bost liet enkel toe het publiek te helpen, het tijdschriftenbestand (bijna 1000 titels waarvan 95 lopende) te verwerken, de redactie van Oostvlaamse Zanten te verzorgen en in de mate van het mogelijke aanwinsten te ficheren en te ordenen.

Met een gelijk aantal openingsuren voor het publiek als vorig jaar (198) bedroeg het aantal bezoekers 213 (195 in 1991) die samen 132 publikaties ontleenden (58 minder dan in 1991) en 2726 kopies lieten maken (796 meer van in 1991). Daarnaast deden Bond en Museum samen nog voor 1878 kopies beroep op deze service.

Onderwerpen waarover opzoekingswerk werd verricht zijn: H. Donatus, Teuten, monumentale pompen, vrijmetselarij, bakerpraatjes, Gentse Feesten, Gentse mokken, Gentse munten, wegwijzers, stropdragers, veldwachter/belleman, prostitutie, mosterd, kant, Dulle Griet, molensagen, gebakvormen, meibomen.

Perspektieven voor de bibliotheek zijn, voor 1993, de verwerking van de aanwinsten, het eerste jaar als dokumentair steunpunt van de FVV, en, voor 1994, een begin van automatisatie samen met een totaal recollement en een herwaardering van het boekenbezit.

Het Bestuur van de Bond dankt allen - en dat zijn er heel wat - die door schenkingen de bibliotheek hebben verrijkt of die op een andere wijze de bibliotheek hebben begunstigd!

Arnold ELOY

Met

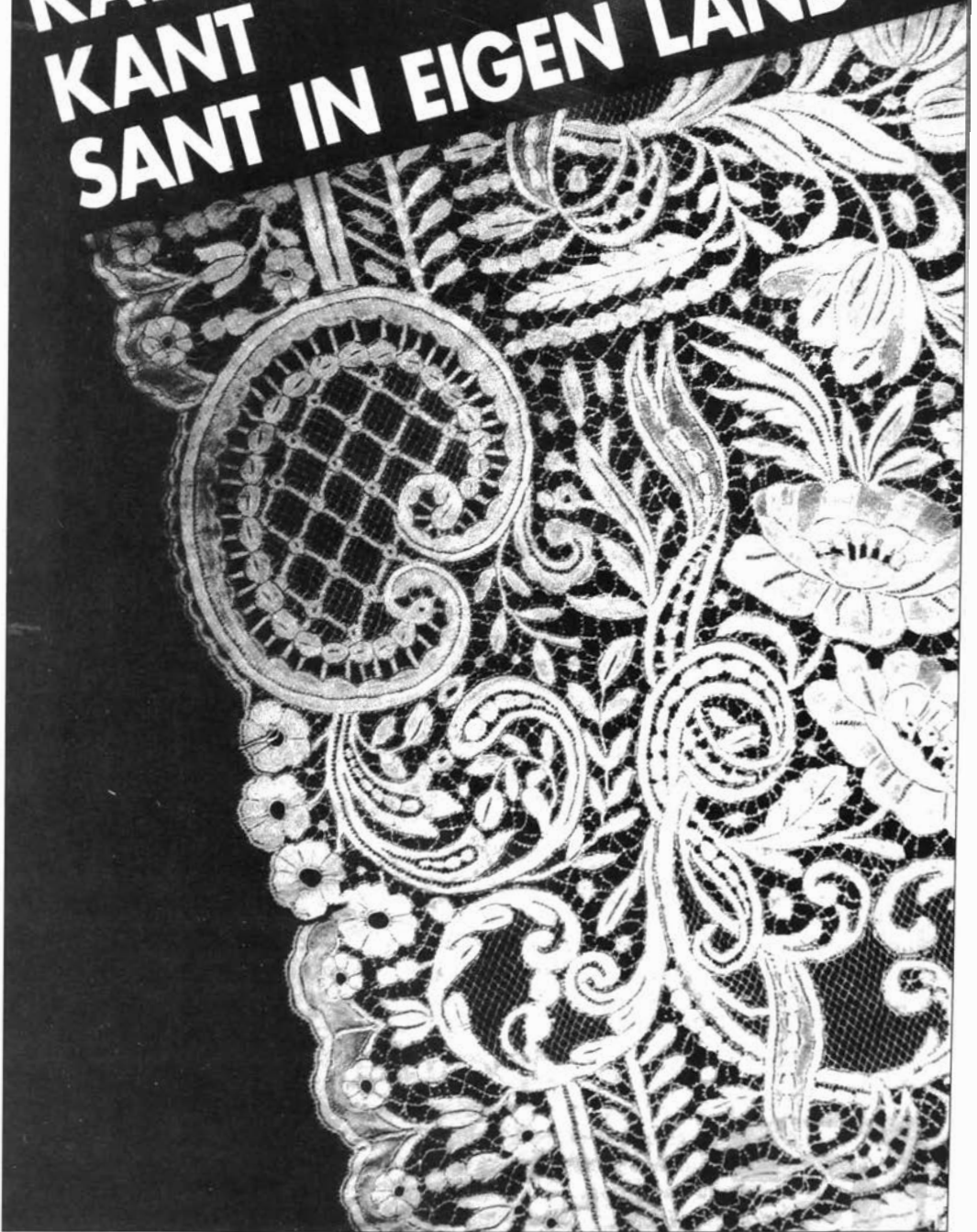
de sympathie

van de

Generale Bank

KATELIJNE KANT SANT IN EIGEN LAND

Naar aanleiding van de vijftiengste verjaardag van de Kantclub Sint-Katelijne publiceerde de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen een brochure van de hand van Maurits BROECKHOVE.

Katelijne Kant. Sant in eigen land, 55 blz., talrijke ill., 250 fr.

UNIFORMEN VAN HET MANNEKEN-PIS TE GERAARDSBERGEN

Uniformen. De Patriot te Turnhout ... met de hoed.

Op 27 oktober 1990 krijgt de stad Turnhout er een merkwaardig monument bij. Juist 201 jaar na de overwinning van de patriotten op het Oostenrijkse leger in de Slag van Turnhout onthult de overheid schuin tegenover het stadhuis het monument: **De Turnhoutse Patriot**. Twaalf kunstenaars hebben een ontwerp ingediend. Een jury, bestaande uit kunstenaars en leden van het herdenkingskomitee, hebben de lokale artiest Leo van Herwegen als laureaat aangeduid.

De meeste deelnemers houden zich eng bij de voorstelling van een figuur van de vechter met geweer en vaandel.

Het beeld van de laureaat, uitgevoerd in blauwe hardsteen, plusminus 110 cm hoog op een sokkel van dezelfde hoogte, toont de vrijheidsstrijder, met in de rechterhand de hoed en in de linker een vlag. Het betreft geen oorlogsmonument, maar de klemtoon ligt op de herdenking van een slag na het wegsterven van wapengekletter.

Bij de onthulling merken twee personen op:

- Kijk, een man die gevochten heeft, met de vlag, én met een hoed in de hand.

Hun opmerking raakt het vraagstuk van de uniformen, twee eeuwen geleden, van soldaten, en andere lieden.

Het woord "uniform" tref je in talrijke talen, Duits, Frans, Spaans, Italiaans, telkens slechts licht gewijzigd. Het leunt aan bij het Latijn **uniformis**, eenvormig. Over het algemeen denk je aan een eenvormige kleding voor de soldaten, om in de strijd onmiddellijk een onderscheid te kunnen maken tussen vriend en vijand. In de middeleeuwen is reeds een streven voorhanden om bepaalde groepen van krijgslieden gelijkelijk te kleden. Pas in 1670 is er spraak van een algemene invoering van militaire uniformen. Voordien en ook nog daarna voorzagen huursoldaten zelf in hun kleding en uitrusting. Met een tikje verbeelding kan men zich voorstellen dat de legers langs beide kanten vaak een bontgeschakeerd uiterlijk vertonen.

In die zin is de voorstelling van een piot op de Grote Markt te Turnhout helemaal niet foutief of verzonnen, maar heeft de artiest Leo van Herwegen authentieke documenten teruggevonden van soldaten bij hun kamp tegen het Oostenrijkse leger, met een hoed op het hoofd. De patriot houdt hem in de hand.

Deze kleine anekdote wijst op het kiese tema van een uniform. Manneke-Pis van Geraardsbergen bezit er straks honderd. Het is een prachtige en

prettige samenwerking van de orde van de Broederschap van het Geraardsbergse Manneken-Pis en de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, dat we de rijkdom van het gevierde Manneke en zijn museum zo raak tot zijn recht kunnen laten komen.

Intussen ere aan wie ere toekomt, aan de konservator Marcel Nevraumont die alle dokumentatie voor dit overzicht bezorgt!

Moge deze heerlijke en leerrijke bijdrage niet alleen een te weinig bekende luister tonen, maar ook een steentje bijbrengen om nieuwe uniformen van ver en bij voor het Manneke te leveren.

Jacques Flamant & Renaat van der Linden

A. Manneken-Pismuseum in 1984

Vroeger was het de gewoonte geworden het Manneken-Pis aan te kleden, de meeste van die plunjes o.a. een kostuumpje als Digno Garcia met houten harp gingen verloren. Enkele konden we recupereren bij de stichting van het Manneken-Pismuseum in 1984. De rechtstreekse aanleiding tot het ontstaan van het museum was een grote tentoonstelling over de beroemde Geraardsbergse Chantillykant. De organisatoren schonken een plunje in Chantillykant (zwarte gekloste zijde) aan het Manneken-Pis. Het kostuumpje zou voor de duur van de tentoonstelling op het Manneken blijven prijken als blikvanger. De eerste nacht echter werd de aanwezige kant door een onverlaat gestolen... deze laatste was er wel aan voor zijn moeite daar de schenkers mechanische kant gebruikten om het manneken te tooien!

Naar aanleiding daarvan besloot de Vereniging Voor Vreemdelingenverkeer van Geraardsbergen over te gaan tot de oprichting van een Manneken-Pismuseum voor alle nieuwe plunjes. Naderhand ontstond in Geraardsbergen de v.z.w. "Geraardsbergse Musea" die het beheer kreeg over het Manneken-Pismuseum, naast het nieuw opgerichte Chantillykantmuseum in de Sint-Adriaanabdij. Daarnaast staat deze v.z.w. ook nog in voor het Sigarenmuseum, het Pijpenkabinet en een Geraardsbergs Dokumentatiecentrum. In voorbereiding is een afdeling over de stekjesnijverheid in Geraardsbergen, dit alles opgericht door benevole medewerkers in samenwerking met het Stadsbestuur en de v.z.w. Abdij Gavers.

Intussen zijn er sinds 1984 reeds meer dan 90 plunjes geschonken aan het Manneken-Pismuseum. Zij kregen een plaatsje in de toegangshall of de oude politievermaning in het Stadhuis van Geraardsbergen.

Tenslotte is het zeker nog vermeldenswaardig dat in 1985 de bronggieter Dirk De Groeve uit Hansbeke, een geboren Geraardsbergenaar, een nieuw bronzen beeldje heeft gegoten, dat nu als fonteinspuier dienst doet. Het originele beeldje van 1459 is in het museum opgenomen.

Een vereniging die wenst over te gaan tot de schenking van een kostuumpje aan ons Manneken-Pis, kan hiervoor contact opnemen met de Konservator van het Museum. De intussen opgerichte Broederschap van Manneken-Pis zorgt dan voor een aangepaste Ceremonie, waarbij het plassend ventje op de fontein het nieuwe plunje aanheeft.

Als praktisch gegeven kunnen we hier nog aan toevoegen dat het museum in principe het hele jaar open en gratis toegankelijk is voor het publiek, tijdens de week van 8 u 30 tot 17 uur, in het week-end van 10 tot 18 uur.

Naast de beroemde Geraardsbergse mattetaart kan de toerist die het wenst, ook ons Manneken-Pis bier proeven. Dit is een andere specialiteit van Geraardsbergen! Dit bier is in flessen te verkrijgen in de Brugstraat nr. 1.

Tenslotte dit nog: een muntstukje in de fontein gooien kan misschien uw intieme wens doen uitkomen en komt ten bate voor de verdere uitbouw van het Manneken-Pismuseum.

Marcel Nevraumont

Konservator Manneken-Pis Museum

Nieuwstraat 20, 9500 Geraardsbergen. Tel.: 054/41.92.87

Lijst van de uniformen geschonken aan het Manneken-Pis sinds het ontstaan van het museum

De lijst is niet kronologisch opgesteld, wel volgens de volgorde van opname in het museum.

B. Illustraties

1. POMPIER

2. CHANTILLYKANT

3. VERZAMELAAR

4. WEERSTANDER 1940-44

5. FOTOGRAAF

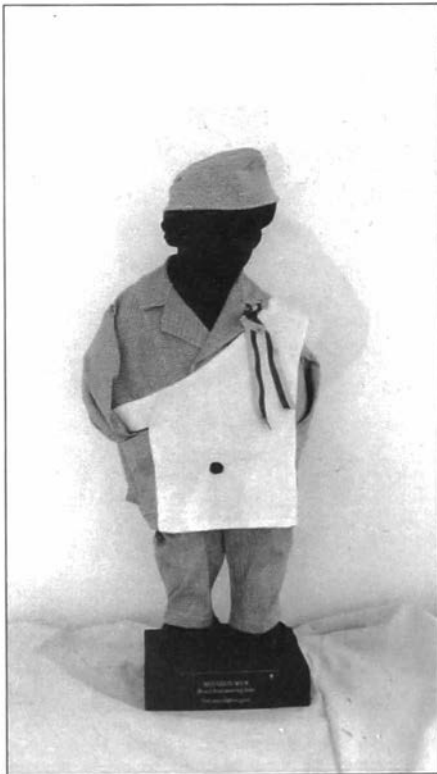

6. LUCIFER

7. AUTO-RALLYER

8. BAKKER

9. BEENHOUWER

10. SCHOOLJONGEN

11. WIELRENNER

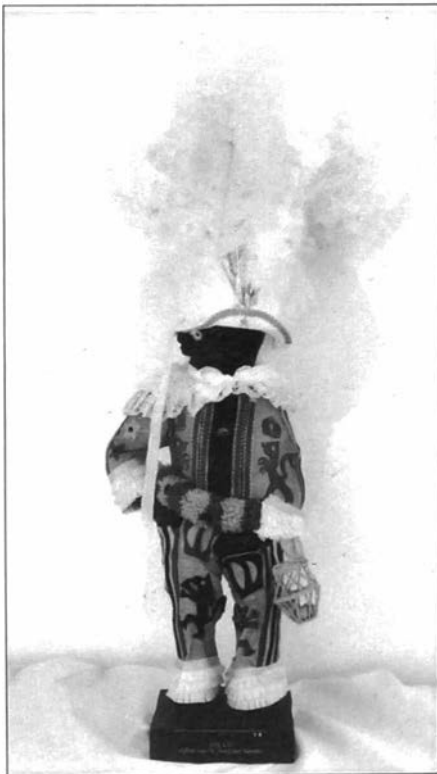

12. NACHTVLINDER

13. ERE-AMBULANCIER

14. BILJARTSPELER

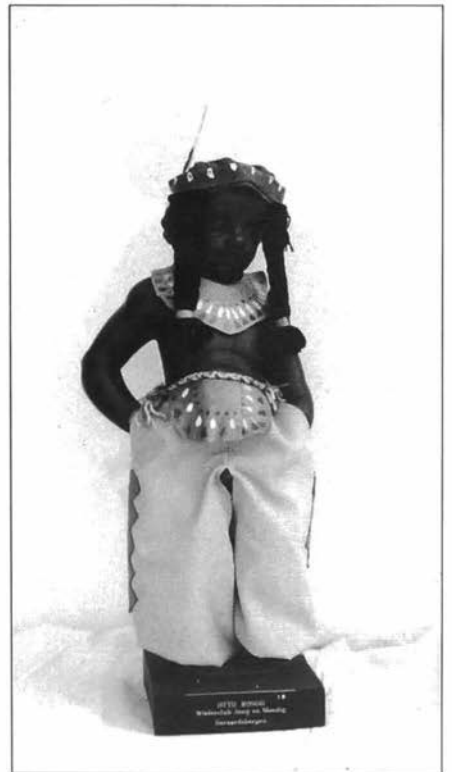

15. GILLE

16. TUINIER

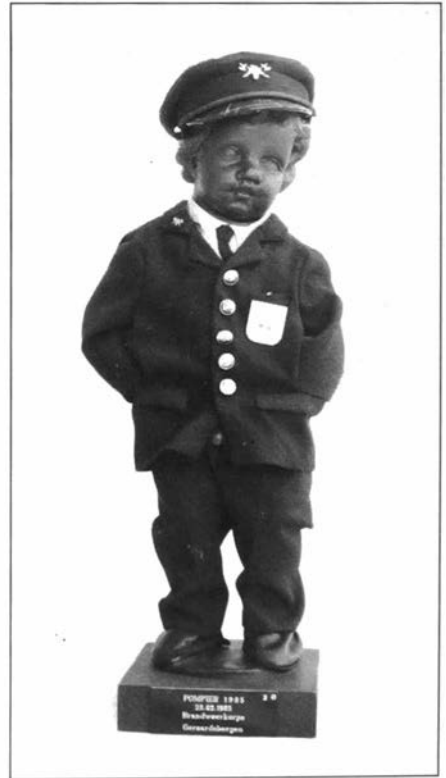

17. SINTERKLAAS

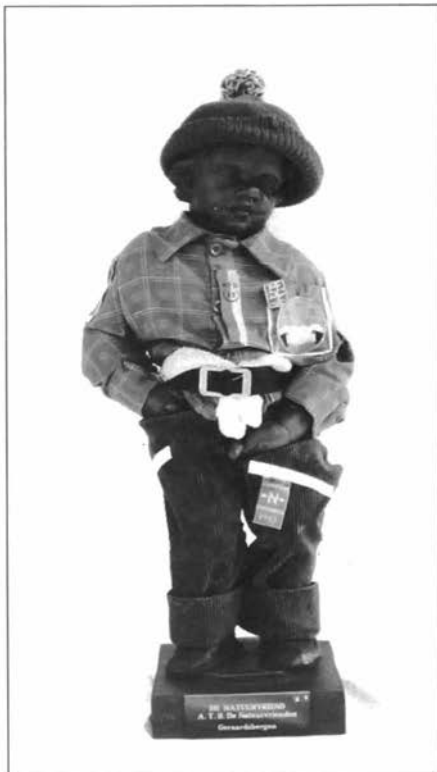

18. OTTO RONGO

19. BROEDERSCHAP M.P.

20. POMPIER 1985

21. DE NATUURVRIEND

22. JAGER

23. STRIP-MANNETJE

24. MOTORRIJDER

25. FRED FRIET

26. KARAVALIST

27. VERENIGINGSLEVEN

28. POLITIEAGENT

29. PIPER BOY

30. FRANS MILITAIR

31. HEKS

32. AMERIKAAN

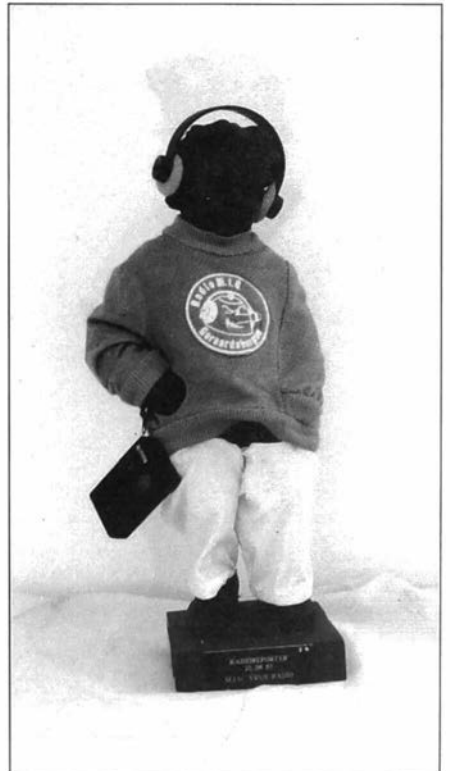

33. 175 JAAR K.F.

34. BOTERMELKBOER

35. MINDER-VALIDE

36. RADIOREPORTER

37. A.C.G. ATLEET

38. POSTBODE

39. STUDENT V.U.B.

40. REDERIJKER

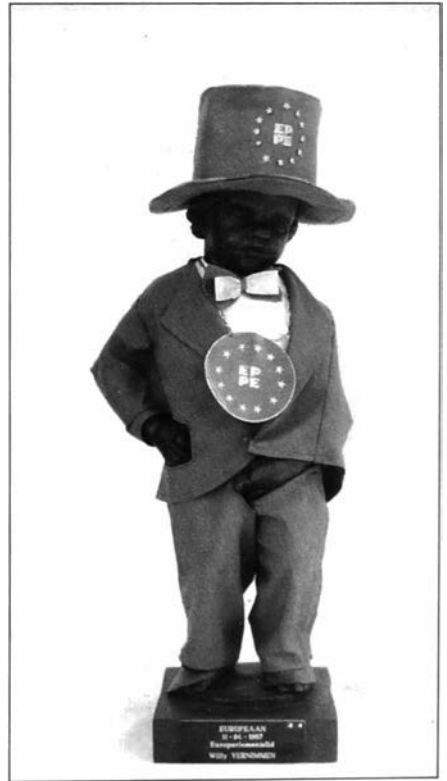

41. AMERIKAAN

42. MINIVOETBALLER

43. JAZZ SINGER

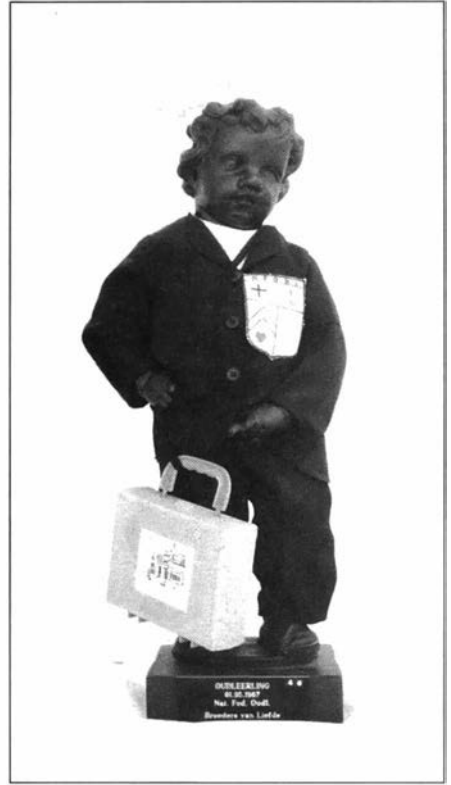
44. EUROPEAAN

45. DE ROKER

46. OUDLEERLING

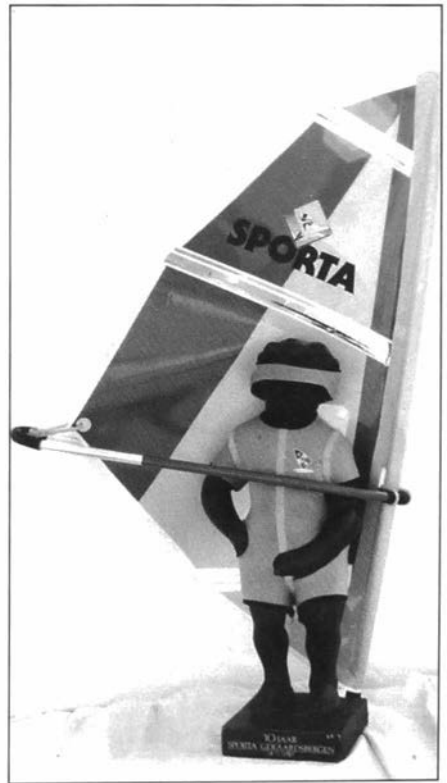
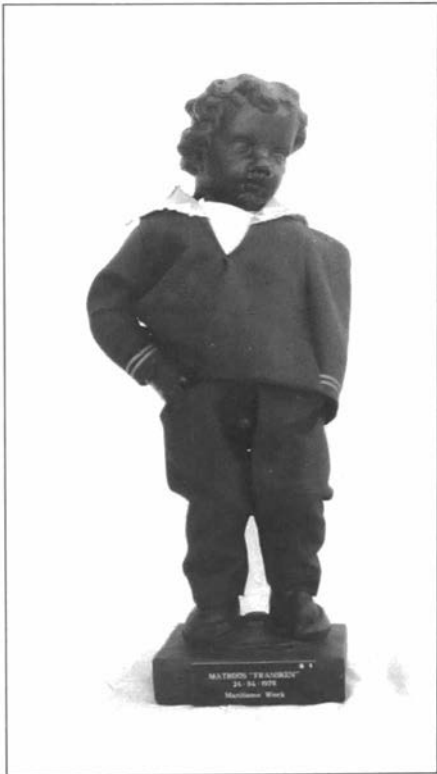

47. SENEGALES

48. AJUINBOER

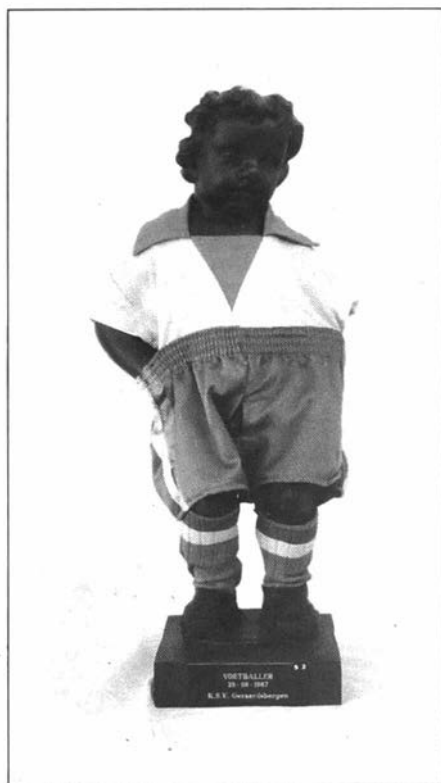
49. RIJKSWACHTER

50. WINDSURFER

51. MATROOS

52. VOETBALLER

53. WEGENWACHTER

54. CHIROJONGEN

55. REUS GOLIATH

56. PADSTAPPER

57. TURNER

58. SEINGEVER

59. TUINSPUIER

60. RALLYER

61. DELISKEN

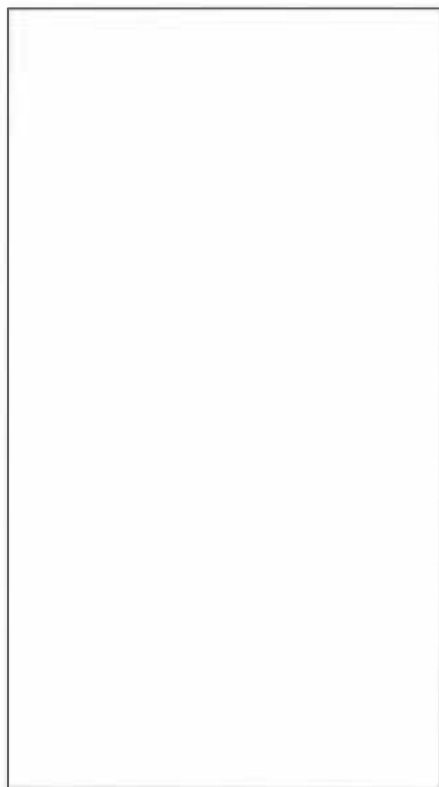

62. ST.-ADRIAAN

63. TOLLO

64. PRINS GERAARD I

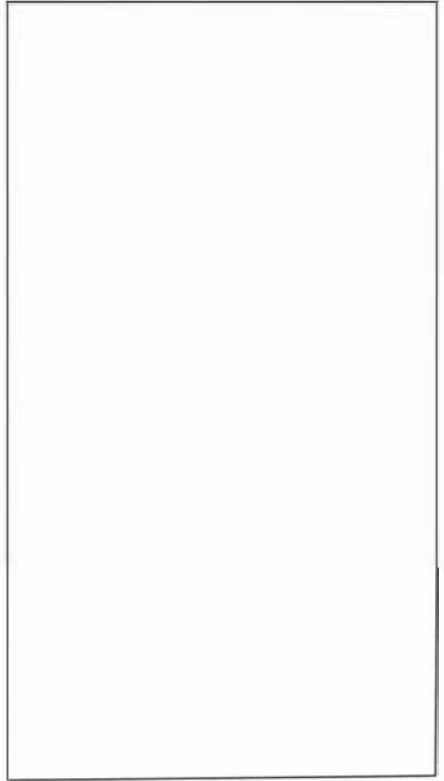

65. FIGARO

66. AMERIKAANSE
VRIENDEN

67. BELLEMAN

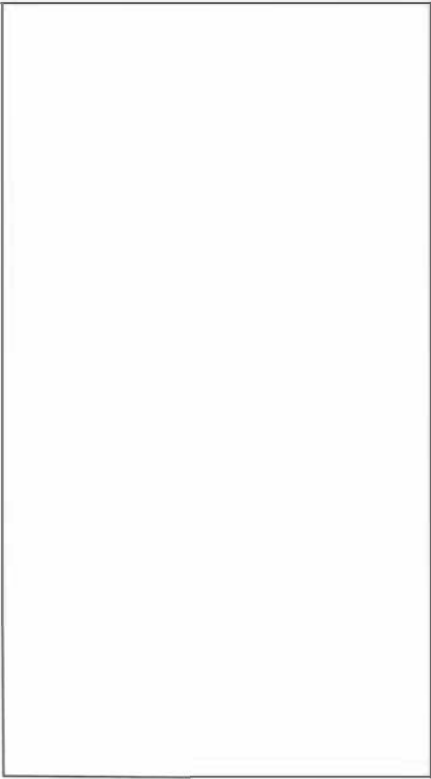
68. VERBROEDERING

69. CARNAVALCOMMISSARIS

70. BRUGGEWACHTER

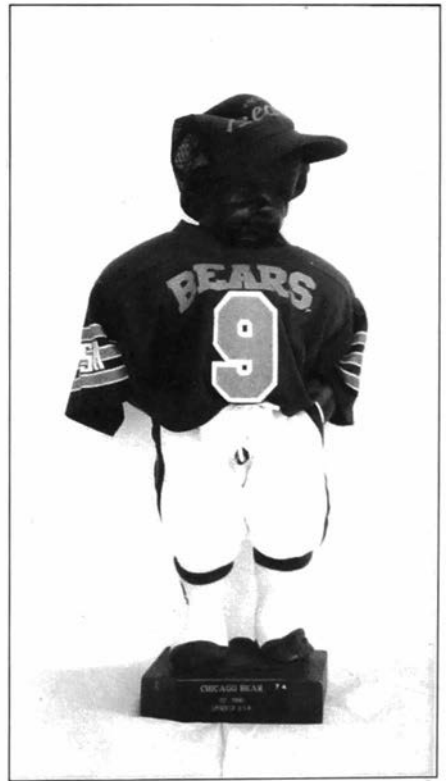
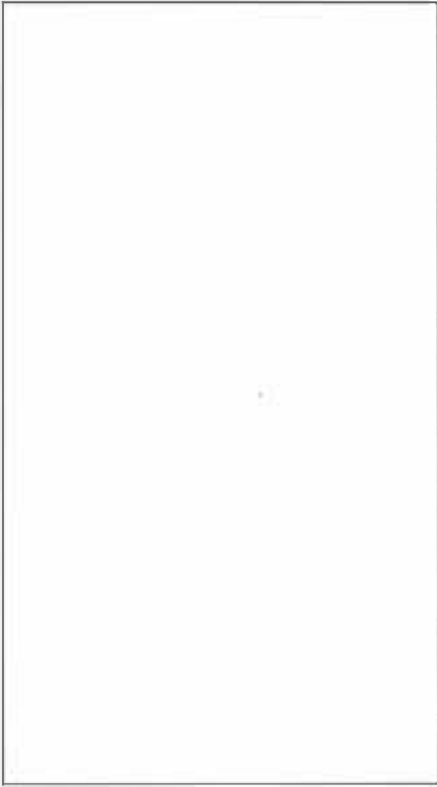

71. VERBROEDERING

72. SCOUT

73. VERBROEDERING

74. CHICAGO BEAR

75. RIDDER ORDE

76. GERAARD

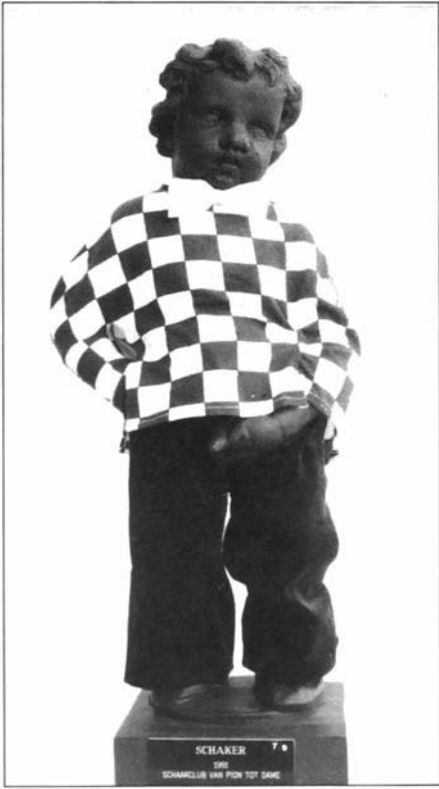

77. RONDE TAFELLID

78. NORMANDIËR

79. SCHAKER

80. ZWARTE MAN

81. JULIAANTJE

82. TOERIST

83. STAFKE DE STEENBAKKER

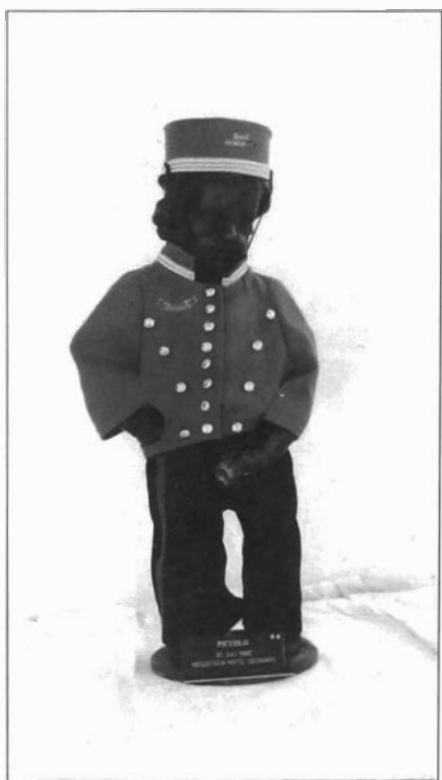

84. MORRIS DANCER

85. BROEDERSCHAP

86. 'T KARMELIETEKEN

87. PICCOLO

88. WILLIE

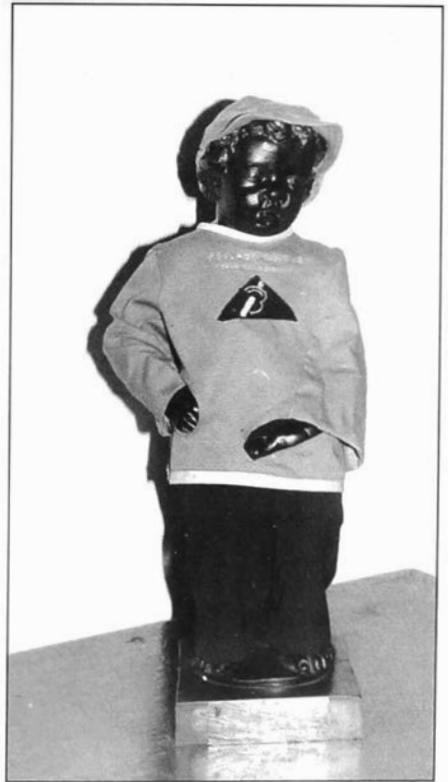

89. BREUGHEL

90. K.S.A.

91. POSTMAN

92. DE STILTE

93. RESTAURANT-HOFMEESTER

**94. TARZAN
CYRIEL DELANNOIT**

95. DOCTOR JURIS

96. PARA. LICHTING 1960

97. KRUIKEZEIKER

98. KARNAVALIST

C. Datering en Schenkers

1904	Nr. 1. Pompier - Pompierkorps van Geraardsbergen
1984	Nr. 2. Chantillykant - Carto-Numis-Club
1984	Nr. 3. Verzamelaar - Carto-Numis-Club
1945	Nr. 4. Weerstander (1940-44) - Onafhankelijk Front
XX.10.1977	Nr. 5. Fotograaf - Fotokring "De Krakeling"
13.08.1983	Nr. 6. Lucifer - Werkgroep voor Industriële Archeologie - Culturele Raad
25.08.1984	Nr. 7. Autorallyer - Morris Register. International rally
	Nr. 8. Bakker - Broederschap van de Geraardsbergse Mattetaart
	Nr. 9. Beenhouwer - Beenhouwersgilde Geraardsbergen
	Nr. 10. Schooljongen - Rijksbasisschool Geraardsbergen
	Nr. 11. Wielrenner - Wielerclub Jong en Moedig
18.087.1984	Nr. 12. Nachtvlinder - Handelscentrum Nieuwstraat
1962	Nr. 13. Ere-Ambulancier - 50 Jaar Rode Kruis Geraardsbergen
1949	Nr. 14. Biljartspeler - Biljartclub "Ons Huis"
	Nr. 15. Gille - Gilles van St.-Joost-ten-Node
	Nr. 16. Tuinier - Kon. Mij. De Volkstuinen
	Nr. 17. Sint-Niklaas - Wielerclub Jong en Moedig
	Nr. 18. Otto Rongo - Wielerclub Jong en Moedig
1984	Nr. 19. Broederschap M.P. - Stichting (Plunje in 1992)
23.02.1985	Nr. 20. Pompier 1985 - Brandweerkorps Geraardsbergen
	Nr. 21. De natuurvriend - ATB De Natuurvrienden
28.10.1984	Nr. 22. Jager - Handelscentrum Brug - Grote- en Lessensestraat
30.10.1984	Nr. 23. Strip-Mannetje - Willemsfonds Geraardsbergen
20.01.1985	Nr. 24. Motorrijder - Belgian Motards
24.02.1985	Nr. 25. Fred Friet - Navefri
10.03.1985	Nr. 26. Karnalist - Muize Orde Geraardsbergen
04.04.1985	Nr. 27. Verenigingsleven - Het Verenigingsleven van Geraardsbergen
24.05.1985	Nr. 28. Politieagent - Het Politiekorps van Geraardsbergen
26.05.1985	Nr. 29. Piper Boy - Liberty Girl Pipers Schotland
26.05.1985	Nr. 30. Frans Militair - Musique Militaire Amiens France
15.06.1985	Nr. 31. Heks - Heksensabat van Ellezelles
27.06.1985	Nr. 32. Amerikaan Nebraska - The Friendship Force of Flanders
30.06.1985	Nr. 33. Muzikant - 175 jaar Kon. Fanfare St. Cecilia Geraardsbergen
23.08.1985	Nr. 34. Botermelkboer - Botermelkgilde Onkerzele
24.08.1985	Nr. 35. Minder-Valide - K.V.G. Waarbeke
25.08.1985	Nr. 36. Radioreporter - M.I.G. Radio
13.09.1985	Nr. 37. Atleet - Atletiekclub Geraardsbergen A.C.G.
14.09.1985	Nr. 38. Postbode - De Posterijen. Zegel Mattetaart

- 23.11.1985 Nr. 39. **Student VUB** - Studentenclub Kinneke Baba
- 18.05.1986 Nr. 40. **Rederijker** - 510 jarig bestaan van de Koninklijke Rederijkerskamer Sint Pieter Vreugd en Deugd
- 22.06.1986 Nr. 41. **Amerikaan Illinois** - Center for Belgian Culture of Western Illinois inc. Moline U.S.A.
- 18.11.1986 Nr. 42. **Minivoetballer** - ATB minivoetbal Breughel
- 21.11.1986 Nr. 43. **Jazz Singer** - The Cotton City jazzband. PVV Jongeren Geraardsbergen
- 11.04.1987 Nr. 44. **Europeaan** - Euro Senator Willy Vernimmen
- 24.04.1987 Nr. 45. **De Roker** - Broederschap van Jean Nicot
- 01.05.1987 Nr. 46. **Oudleerling Br. v. Liefde** - Nat. Fed. Oudll. de Broeders van Liefde
- 16.05.1987 Nr. 47. **Senegalees** - Veertiendaagse Konsulaat van Senegal
- 01.05.1987 Nr. 48. **Ajuinboer** - C.C.O.D. A.C.V. Aalst
- 08.06.1987 Nr. 49. **Rijkswachter** - Nationaal Syndikaat van de Rijkswacht. Jaar van de Rijkswachter
- 14.07.1987 Nr. 50. **Windsurfer** - 10 jaar Sporta Geraardsbergen
- 24.04.1976 Nr. 51. **Matroos "Fransken"** - Maritieme week Geraardsbergen
- 29.08.1987 Nr. 52. **Voetballer K.S.V.** - K.S.V. Geraardsbergen
- 13.09.1987 Nr. 53. **Wegenwachter** - VTB-VAB
- 12.03.1988 Nr. 54. **Chirojongen** - 15 jaar Chiro St. Bartel Geraardsbergen
- 10.04.1988 Nr. 55. **Reus Goliath** - 50 jaar V.V.V. Geraardsbergen
- 16.04.1988 Nr. 56. **Padstapper** - 5 jaar Padstapper
- 24.04.1988 Nr. 57. **Turner** - 10 jaar V.T.L. Turnkring
- 08.05.1988 Nr. 58. **Seingever** - Wielerschool Geraardsbergen
- 14.05.1988 Nr. 59. **Tuinspuier Radio 2 O.-VI.** - V.V.V. Geraardsbergen Beeld in Gent Martelaarslaan 232
- 15.05.1988 Nr. 60. **Rallyer Old Timers** - Royal Veteran Car Club Belgium. Autoworld Brussel
- 16.05.1988 Nr. 61. **Delisken** - Vereniging Madame Restaurant
- 22.05.1988 Nr. 62. **St. Adriaan Fila** - Filatelieclub Geraardsbergen
- 11.06.1988 Nr. 63. **Tollo** - Turnkring "Rust Roest"
- 27.08.1988 Nr. 64. **Prins Geraard I** - Geraardsbergse Reuzengilde
- 24.09.1988 Nr. 65. **Figaro** - Garamondi Theater
- 16.10.1988 Nr. 66. **Amerikaan** - The Friendship Force of Flanders
- 26.11.1988 Nr. 67. **Belleman** - 10 jaar Carto Numis Club Geraardsbergen
- 20.01.1989 Nr. 68. **Lubrin** - Kon. V.V.V. Geraardsbergen. (Beeld in Lubrin, Spanje - verbroedering.)
- 30.04.1989 Nr. 69. **Carnavalcommissaris** - Nederlandstalige Carnavalfederatie
- 01.07.1989 Nr. 70. **Bruggewachter** - Feestcomité Zulte
- 05.09.1989 Nr. 71. **Chantillykant** - Internationale Kantdagen te Bayeux, Frankrijk (Beeld in Normandië)
- 15.09.1989 Nr. 72. **Scout** - V.V.K.S.M. St. Bartel

- 30.09.1989 Nr. 73. **Rus** - Schenking Manneke-Pis aan U.S.S.R. (Beeld in Leningrad)
- 10.02.1990 Nr. 74. **Chicago Bear** - Spooftca Illinois U.S.A.
- 25.02.1990 Nr. 75. **Ridder** - Ordre des Coteaux de Champagne
- 21.10.1990 Nr. 76. **Geraard** - Kino-Videoclub Geraard
- 16.11.1990 Nr. 77. **Normandiër** - Conservatoire de la dentelle de Bayeux
- 25.11.1990 Nr. 78. **Ronde tafellid** - Ronde Tafel Geraardsbergen
- 30.06.1991 Nr. 79. **Schaker** - Schaakclub van Pion tot Dame
- 13.10.1991 Nr. 80. **Zwarte Man** - Gew. V.V.V. De Denderstreek
- 23.02.1992 Nr. 81. **Juliaantje** - Orde der Vrienden van Manneken-Pis Brussel
- 23.02.1992 Nr. 82. **Toerist** - Vlaams Commissariaat-Generaal voor Toerisme
- 15.03.1992 Nr. 83. **Stafke de Steenbakker** - Feest- en Cultuurcomité Zwevegem
Knokke
- 08.06.1987 Nr. 84. **Morris Dancer** - Manneken-Pis Rally 1987
- 16.04.1992 Nr. 85. **Prince** - Broederschap Manneken-Pis
- 02.06.1992 Nr. 86. **Karmelieterken** - KOLB St. Jozefsinstituut
- 30.07.1992 Nr. 87. **Piccolo** - Neogotisch Hotel Geraard
- 24.09.1992 Nr. 88. **Willie R.I.P.** - BRT1 TV1 Opnameploeg R.I.P.
- 04.10.1992 Nr. 89. **Breughel** - Cultureel Centrum Dilbeek - Pajottenland
- 22.11.1992 Nr. 90. **K.S.A.'er** - K.S.A. Geraardsbergen
- 21.02.1993 Nr. 91. **De Postman 1993** - Administratie der Posterijen
- 01.05.1993 Nr. 92. **De Stilte** - Fevlado Ninove. De Dendervrienden
- 24.05.1993 Nr. 93. **Hofmeester** - Nationale Federatie der Restaurant-Hofmeesters.
H.B.F.H.-F.N.B.M.
- 30.05.1993 Nr. 94. **Tarzan** - Eerste Kapittel Broed. M.-Pis (Cyriel Delannoit,
Europees Bokskampioen '47)
- 25.09.1993 Nr. 95. **Dr. Juris** - Vriendenkring Kath. Univ. Leuven 1942
- 16.10.1993 Nr. 96. **Para** - Lichting 1960 Para's Geraardsbergen
- Nr. 97. **Kruikezeiker** - Vrienden uit Tilburg, Nederland
- Nr. 98. **Karnavalist Muize** - Orde Kanavalvereniging.
Zie nr. 26 N98 toont het tweede kostuum!

D. Proeve van Klassifikatie

1. Beroep

Bakker	nr. 8
Beenhouwer	nr. 9
Belleman	nr. 67
Begravenisondernemer	nr. 88
Bokser	nr. 94
Botermelkboer	nr. 34
Bruggewachter	nr. 70
Fotograaf	nr. 5
Frietbakker	nr. 25
Jager	nr.
Jazz singer	nr. 43
Madame Restaurant	nr. 61
Matroos Franske	nr. 51
Militie-Militair	nr. 30
Muzikant	nr. 33
Politieagent	nr. 28
Pompier	nr. 1 en 20
Postbode	nr. 38
Postman '93	nr. 91
Radioreporter	nr. 36
Rijkswachter	nr. 49
Seingever	nr. 58
Steenbakker	nr. 83
Tuinier	nr. 16
Tuinspuiter	
B.R.T. Gent	nr. 59
Voetballer	nr. 52
Wegenwachter	
VTB-VAB	nr. 53
Wielrenner	nr. 11

2. Gastronomie

Fred Friet	nr. 25
Botermelkgilde	nr. 34
Restaurant	nr. 61, 93
Ronde Tafellid	nr. 77
Bakker en Beenhouwer	zie 1.

3. Jeugd - Onderwijs

Strip-mannetje	nr. 23
Student V.U.B.	nr. 39
Id. Br. van Liefde	nr. 46
Chirojongen	nr. 54
Scout	nr. 72
't Karmelieterken	nr. 86

4. Kunst, Muziek, Film

Fotograaf	nr. 5
Strip-mannetje	nr. 23
Piper Boy Schot	nr. 29
K. fanfare	nr. 33
Rederijker	nr. 40
Jazz Singer	nr. 43
Kant	nr. 2, 71, 78
Schaker	nr. 79

5. Internationaal

Piper Boy	nr. 29
Frans Militair	nr. 30
Amerika	nr. 32, 41, 66
Senegalees	nr. 47
Spanje	nr. 68
Rusland	nr. 73
Chicago	nr. 74
Normandiër	nr. 78
Engeland	nr. 84
Nederland	nr. 97

6. Verenigingen

(Omvatten ook ontspanning en sport)	
Pompier	nr. 1
Verzamelaar	nr. 3
Fotokring	nr. 5
Lucifer Ind. Arch.	nr. 6
Auto Rallyer	nr. 7, 60
Biljartspeler	nr. 14
Gille	nr. 15
Wielierclub	nr. 17, 18
Jager - Handelaars	nr. 22
Motorrijder	nr. 24
Verenigingsleven	nr. 27
Muzikant	nr. 33
Rederijker	nr. 40
Voetballer	nr. 42, 52
Wind-Surfer	nr. 50
Padstapper	nr. 56
Turner	nr. 57
Scout	nr. 72
Ronde Tafel	nr. 77
Schaker	nr. 79
Toerist	nr. 82
Breughel Dilbeek	nr. 89
K.S.A.-er	nr. 90
(automatisch elke jeugdgroep)	

E. Basis voor verdere studie en vergelijking

A. Brussel, Manneken-Pis

Le Folklore Brabançon. *Special "Manneken-Pis"*. Sept. 1991, No. 270-271, 102-247, ill.

B. Antwerpen. Den Deugniet.

G. SIMOENS. *Een nieuw volksgebruik rond "Den Deugniet"*. Cultureel Jaarb. van de stad Antwerpen, 1984, 109-110, 2 ill. met melodie en tekst van het Deugnietlike. Sinds der stichting van "De Gilde Den Deugniet" in '82 krijgt hij met betrekkelijke regelmaat een kostuumpje. Ze berusten in het Museum van Volkskunde te Antwerpen. Inlichtingen S. Van den Eijnde. J.C. Peeters-Instituut voor Volkskunde.

C. Brugge. Bertje van de Loge

Hendrik DEMAREST. *Gezocht: Bertje van de Loge!* in 't Beertje. Volkskundige almanak 1989. Brugge, 1988, 24-44, ill.

p. 33: het plan het Beertje regelmatig een kostuumpje te laten aantrekken ... in '70 ... Idem. *Bertje van de Loge in 't Goud*. Publikatie Kamer voor Handel en Nijverheid voor het Noorden van West-Vlaanderen. Maandblad, 7de jg. nov. 1982, met lijst en datering van 31 kostuumpjes.

D. Geraardsbergen. Manneken-Pis

Jaarboeken Manneken-Pis. Vierde in 1992. Uitg. Vanwege Broederschap van Manneken-Pis.

E. Hoegaarden. De Brouwer...

met wisselende regelmaat een kostuum aangepast... Het Nieuwsblad, Brussel, 3 juli '91, ill.

R. VAN DEN BERGH: *Kollektieve Portretbidprentjes. De Uniformen*. Onze Stam. Familiekundig Bijblad. Ons heem 24 (1970), 30-35, 7 ill.

MANNEKEN-PIS van Geraardsbergen nodigt u uit naar zijn museum

Elk uniform treedt op namens een individu, een aparte groep en sociale instelling uit de eigen stad en uit verre gebieden.

Kom ze bewonderen en groeten, terwijl je telkens een waardige, andere houding aanneemt.

Ongeveer honderd keren, met voor elk geval een nieuw status-symbool...

Wij groeten gemeend en hoofs. Elk uniform is een vast onderdeel van onze fantastische maatschappij.

Marcel NEVRAUMONT

DE GHEESTELIJCKEN VAL-HOET (1670) EN ZIJN SAMENSTELLER

Voor zijn goed gedocumenteerde en fraai geïllustreerde bijdrage over Sneeuwsculpturen en ijspret te Antwerpen in de 17de en de 18de eeuw, in *Volkskunde* 94 (1993), p. 3-45, kon Prof. Dr. W.L. Braekman o.m. gebruik maken van een in 1670 te Antwerpen verschenen boekje, waarvan het enig bekende exemplaar in de Stadsbibliotheek van Haarlem berust : **Gheestelijcken Val-hoet**. De enige die dit boekje vermeldt – zo leest men in Dr. Braekmans bijdrage, p. 11, voetnoot 24 – is J.F. Willems, **Verhandeling over de Nederduytsche Tael- en Letterkunde** (Antwerpen, 1820-24), II, p. 269. Bij deze mededeling past toch wel een kleine bibliografische aanvulling, want zo onbekend is het boekje inderdaad niet gebleven. De auteur zelf verwijst overigens in zijn bijdrage, voetnoot 22 naar **Bibliotheca Catholica Neerlandica Impressa** (Den Haag, 1954), nr. 12768. Maar het wordt met zijn samensteller Mathias Fourmenois b.v. ook nog vermeld in de **Biographie Nationale**, d1.VII, Brussel, 1880-1883, kol. 217-218, in D.F. Scheurleer, **Nederlandsche liedboeken. Lijst der in Nederland tot het jaar 1800 uitgegeven liedboeken**, 's-Gravenhage, 1912, p. 77 en in **Ons Geestelijk Erf** 38 (1964), p. 391 en 39 (1965), p. 342, 350-351, 388.

Vooraf echter – en daarin ligt de eigenlijke reden van deze bibliografische aanvulling – dient hier Prof. Dr. R. van Passen genoemd te worden met zijn beide omvangrijke monografieën : de **Geschiedenis van Edegem**, Edegem, 1974 en de **Geschiedenis van Wilrijk**, Wilrijk, 1982. Uitvoerig handelt hij in beide werken over de samensteller Mathias Fourmenois (of ook Fourmanois), die eerst in Wilrijk, daarna in Edegem pastoor is geweest (men raadplege daarvoor het register van de persoonsnamen). Nadere gegevens en verdere bibliografische verwijzingen in verband met de **Gheestelijcken Val-hoet** vindt men op p. 336-337 van de **Geschiedenis van Edegem**, waar bovendien tegenover p. 353 drie reproducties opgenomen werden.

J. Andriessen s.j.
Ruusbroecgenootschap

OVER MARKTZANGERS IN EEN MARKTLIED

Tijdens een verblijf te Oxford vonden we in de catalogus van de Bodleian library (*) een verwijzing naar:

"Chants historiques de la Flandre 400-1650/recueillis par Louis de Baecker. - Lille: Ernest Vanackere, 1855."

Ligplaatsnummer: 285 p. 42.

Op het eerste zicht lijkt dit boek geen betrekking te hebben op de marktzanger uit de periode 1750-1950. Het mag dan ook geen verbazing wekken dat dit werkje niet in de bibliografie van de Vlaamse markt-zanger voorkomt. (1)

En toch bevinden zich in het boek enkele gegevens over de marktzangerij in Vlaanderen voor de periode 1750-1855. (2)

Zo citeert de auteur de namen van volgende "*pauvres ménestrels de la Flandre moderne*": *Baelhx* (van Steenvoorde), *J(e)an Garwig* (van Brugge), *J(e)an Garwig en Joseph Bonte* (door het volk geheten *Seppen en Ian*), *Blomme* (van Bergues), *Martin de Weirdt* (van Zomergem), *Louis Vanneste*, (die 10 kinderen had), *J(e)an de Busschere*, *Louis Druel en zijn vrouw Anna de Vos* (met kinderen), *J(e)an Lefebvre* (met zwart haar) die later de gezelschap werd van *Deweirdt*, *J. Sadones*, *J(e)an van Hee (en vrouw)* (van Roeselare die in Poperinge ging wonen en negentien kinderen had), *Pierre* (Petrus) *Maes*, *Madelijn*, *Pierre* (Peter) *Fonteyne*, *Mathieu Heele*, *D. van Han*, *J. Calmeyn*, *Dominique Malfait* (van Sint-Denijs bij Kortrijk), *A.P. Steenkiste*, *van Loet*, *Henry Verstraete*, *Charles* (Karel?) *Behaeghel*, *F. Bullens*, *Thomas Ramand* (van Brugge), *Bertrand* (van Douai), en de zangeressen *Marie Gillis*, *Thérèse Boudens* en *Mme Blot* (van Douai of van Saint-Pol). (3)

In een lied dat door Martin(us) De Weirdt gemaakt werd heeft deze het over de klederdracht der marktzanger: de blauwe kiel. In het lied passereren vanaf Baptiste Sadones enige in blauwe kiel gestoken markt-zangers de revue: Van Neste, Garwig en Bonte "*zijn confraceter*", Ian de Busscher "*van Rousselaer*", Marten De Weirdt zelf, Domin Malfait "*van Sint-Denijs*" en Ian Lefebvre "*van Waeregem*" (*zij?* & *wij* ook?)

Hierna het lied van Martinus De Weirdt (pp. XXII-XXIV)

- 1 Vrienden, ik doen den zangers stiel,
Nu al meer als twee jaren,
Ik heb gekogt een nieuwen kiel
En ik wil elk verklaeren,
Die dragt die is gemakkelijk,
Ik krijg daer in behaegen,
In Braband ziet men arm en rijk
Al eenen blauwen kiel draegen.
- 2 *Baptiste Sadones* kwam eerst
Deze dragt op te bringen;
Van Neste zag ik op een feest
Met eenen kiel staen zingen,
Dagte ik zal dat volgen naer
Die dragt kwam mij behaegen,
Ik wil als de ander te gaer,
Ook eenen blauwen kiel draegen.
- 3 Als *Garwig* mij met zijn kiel zag,
Met *Bonte* zijn confraeter,
Zij schoten t' saemen in een lach
Zij kwamen tot mij naeder;
Waer hebt gij gekogt uwen kiel?
Kwamen zij aen mij vraegen,
Zij zwoeren beude op hun ziel:
Wij willen ook een kiel draegen.
- 4 *Ian de Bussche* van Rouselaer
Die kwam tot mij gelooopen,
Hij zey: De Weirdt dat is de vaêr,
'K wil mij ook een kiel koopen,
Ik zal nae Geeraerdsbergen gaen.
Eer acht a veerthien dagen,
Die dragt die staet mij donders wel aen,
Ik wil ook eenen kiel draegen.
- 5 *Domen Malfait* van Sint-Denijs
Die kwam ook toegelooopen;
Marten, zegt mij den nauwsten prijs,
Hoe veel gij uw kiel moet koopen?
Ian Lefebvre van Waeregem
Kwam mij het zelve vraegen,
Zij riep met een klaer stem:
Wij willen ook een kiel draegen.
- 6 Die dragt die word gehel gemeen,
Elk wilt eenen kiel koopen,
Men ziet in Braband ider een
Met eenen blauwen kiel loopen,
Eenen kiel is goed overal,
Voor regen- en hagel-vlaegen,
'K zegge dat ik wil en ik zal,
Blijven een blauwen kiel draegen.

Buiten dit lied is er nog een lied dat het lot van één van hen beschrijft. Het lot van één der *'Liedjezangers, comme on les appelle en Flandre (...)*".(4)

- 1 Komt hier en blijft wat staven
Aenhoort mijn klagten aen,
In mijn jong leven wierd ik bemind,
Ik was mijn vader moeders liefste kind,
Maer nu als ik bepijs,
Hoe ik ben blind, mijn hairen worden grijs,
En dat in 't bloeijen van mijn jaeren,
Plant hier in uw gedagt,
Mijn droeve bitter klagt.
- 2 Als het jaer negen was,
Dan viel ik in de clas,
Ik wierd getrokken dan voor canonnier,
Ik was content en leefde in plezier,
Alzoo trok ik naer het veld,
Fris en gezond als eenen vromen held,
Maer hoe heeft God mij zoo geschonden,
Door het bersten van het canon,
Ik zien nog dag nog zon.
- 3 Als wij waeren in 't vuer,
Ik was als canonnier,
Berst het canon het gaf een groote vlam,
Dat mijn gezigt en oogen mind weg nam,
'k lag daer een uer of acht,
Tot dat ik ben in hospitael gebragt,
Als martelaer ja zonder oogen,
Ja gantsch en geheel verbrand,
Wijd uyt mijn vaderland.
- 4 Ik heb dikwijls tot mijn wee,
Geslaepen in den snee,
Ja zonder brood en water voor mijn drank,
Dat duerde dikwils veertien dagen lang,
Dat wij waeren in den nood,
En dag en nagt marcheéren zonder brood,
Een steenen hert zou moeten scheuren,
Wat ik het uytgestaen,
Ach! mensch wilt my bystaen.

- 5 Ik leef nu in de rouw,
Met mijn kinders en vrouw,
Ik kan niet leven als door mijnen vonk,
Jont mij eenen stuyver of wel een blanck,
Het is u geen ruien,
Ik moet nu leven bij de goede lien,
Want ik ben blind voor geheel mijn leven,
Mijn werken is gedaen.
Ik moet nu zingen gaen.
- 6 Ik hoop als dat mijn klagt,
Zal komen in het gedagt,
Van alle menschen die mij heeft verstaen,
Laet oyt geen blinden mensch verloren gaen,
Als gij aenziet den nood,
Hebt medelijden het is voor zijn brood,
En voor zijn kinders om te leven,
Staet hem ô mensch bij,
Ach! helpt hem uyt het lij.
- 7 Jet is den wil van God,
Mijn ongelukkig lot,
Noyt te aenschouwen sterren zon of maen,
Maer blind met mijnen cameraed te gaen,
Die ik vond op de reys,
Gestropieéerd en ook vol zwaer gepeys,
Ook oncapabel om te werken,
Geschooten door zijn hand,
Hij vraegt ook onderstand.
- 8 Leert hier dan groot en kleyn,
Die hier in 't ronde zijn,
Hoe God den mensch kan vinden op zijn tijd,
Gij die nog ziet en ongeschonden zijt,
Dat het is voor het brood,
Ach! helpt den blinden uyt den nood,
Gij weet wij allen moeten leven,
Een kleyn caritaet,
Die noyt verloren gaet.

Dit lied zou nog gezongen zijn "*il y a quelques années, par les villes, les bourgs et les villages des arrondissements de Dunkerque et d'Hazebrouck, (...)*". M.a.w. ergens rond 1850. (5)

Elders in het boek vermeldt de auteur bij het lied van "*Floris et Blanchefleur*".

"Floris et Blanchefleur sont restés dans la mémoire du peuple jusqu'à nos jours; il n'y a pas trente ans que des chanteurs nomades parcouraient les rues de Bergues, ville flamande de France, en chantant:

Een stuk van liefde moet ik u verhaelen

Getrokken uyt een koninglijken stam,

Een christene vrouw die woonde naer betaemen, (...)"

Hierbij getuigt de auteur (onrechtstreeks) van het zingen door rondreizende zangers van historieliedereren in de periode 1820-1830. (6)

Soms levert grasduinen in bibliotheekcatalogi heel wat op...

Dominique H.B. VANPÉE

(1) S. TOP; M. MATTHYS, F. PELGRIMS en D. VANPEE. *Komt vrienden, luistert naar mijn lied. Aspecten van de marktzanger in Vlaanderen (1750-1950). Geannoteerde bibliografie. Registers. Collectie Wilfried Grauwels. (Retrospectief; 4)*. Tielt en Weesp, Lannoo, 1985, 191 p.

Het werkje werd bovendien uitgegeven te Rijsel. Wat op zich geen beletsel was voor opname in bibliografie. Men vergelijkte o.a. de nummers 78, 170 en 202.

(2) L. DE BAECKER. *Chants historiques de la Flandre 400-1650*. Lille, Ernest Vanackere, 1855, pp. XV-XV. De uitgever van dat boek was Ernest Vanackere die tevens boekhandelaar was te Lille (Rijsel) op de Grand'place, 7.

(3) In het repertorium van de zangers bij S. TOP (et.al) *Komt vrienden* vinden we Jan Garwig en Joseph Bonte, Martinus De Weirdt, Louis Vanneste, Joannes De Busschere, L. Druel en A. De Vos, Jan Lefe(b)vre, (Deweirdt), J. Sadones, Jan Van Hee, Petrus Maes, Madelijn, Fonteyne, Van Han, Calmeyer, Malfait, Steenkiste & van Laet, Verstraete (?), Behaegel, Bullens en zangeres Gillis terug.

W.L. BRAEKMAN, *Hier heb ik weer wat nieuws in d'hand. Marktliedereren, Rolzangers en Volkse Poëzie van Weleer*. Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1990, 639 p. vermeldt heel wat, ook tot nu toe onbekende, marktzangers.

(4) L. DE BAECKER. *Chants...*, pp. XV-XVIII voor het lied, de zinsnede komt voor op p. XV.

(5) L. DE BAECKER. *Chants...*, p. XIX.

(6) L. DE BAECKER. *Chants...*, p. 121.

(*) Met dank aan Mr. William H. Clennell van de Bodleian library te Oxford die het mij mogelijk maakte om tijdens de maand juli 1991 opzoeken te doen in Bodleian library (91 A 7083).

Het lied is ook aanwezig in de Gentse universiteitsbibliotheek en in enkele andere Belgische bibliotheken, evenals te Lille.

BOEKBESPREKINGEN

Roger HESSEL. *Kinderen vroeger, kreatiever dan nu? Zelfgemaakt kinderspeelgoed vroeger en nu.* Voorwoord van Stefaan TOP. Uitg. Emiel Decock, Aartrijke. 140, meer dan 250 detailtekeningen, het geheel in tweekleurendruk. 1.095 BF - 65 Gld.

Roger Hessel heeft dubbel en dik zijn sporen als vorser verdiend. In 1980 verschijnt *Het Volkslied in West-Vlaanderen*, vier jaar later *Lionel Bauwens. De onvergetelijke tamboer*. Prof. dr. St. Top verzorgt de Inleiding van iedere publicatie.

Zelden durven een auteur en uitgever een boek op de markt brengen, waar de titel met een vraagteken besluit. De ondertitel kan een oplossing brengen. Tweemaal leest u de tegenstelling "vroeger en nu". Tweemaal krijgt u een klemtoon: kreatiever ... zelfgemaakt.

Het valt lastig een vergelijking te trekken tussen het spelende kind weleer en thans. In eerste instantie staat het vast, dat het kind weleer over heel wat meer 'speeltijd' beschikte. Op weg naar school vond het kind kans menig spel te beoefenen. Naast de faktor tijd eist de faktor 'speelruimte' aandacht: de straat als dusdanig op de week- en zondag, menig plein. De auteur stipt aan hoe de vervreemding tussen de generaties in versneld tempo toeneemt na de tweede wereldoorlog. Nieuwe technieken volgen elkaar op met de regelmaat van een klok. Het computertijdperk. Wij bestempelen onze tijd niet alleen als een van "de ouderloze maatschappij", maar daarnaast zijn videospelletjes goed voor 20% van onze speelgoedmarkt. Een toch ontstellend cijfer. Een pasverschenen boek in de Verenigde Staten neemt de titel "*Het spel is uit ... de groep Nintendo* (uit Japan, n.v.d.a.) *veegt de Amerikaanse industrie van de kaart legt de hand op uw dollars en brengt uw kinderen aan de verslaving*". Een vreselijke titel. Kamp op internationaal vlak. In plaats van onze maatschappij door een donkere bril te bekijken heeft de daadvaardige Roger Hessel enkele jaren besteed aan het opspeuren van het zelfgemaakt speelgoed, biedt in een aantrekkelijke uitgave minstens twee en vaak drie tekeningen per bladzijde om u het zo duidelijk mogelijk voor te stellen en het zo makkelijk mogelijk te maken om zelf speelgoed te vervaardigen. Een onge-

wone uitgave: wetenschappelijk, pedagogisch, fenomenale illustratie, met andere woorden, een modelpublicatie in de lijn van "doe het zelf".

De auteur verstaat de kunst om zijn stof op originele wijze te presenteren en tevens in te delen.

Hij steekt van wal met de verhouding 'dier en mens' en ziet insecten als kinderspeelgoed: meikever, kniptor, vlinder en lieiekevertje.

Nadien krijgt de 'tijd' de hoofdrol, met achttien spelen aan een seizoen gesnoerd, waar hij begint met Grasspriet en Lindeblad, om te eindigen met Sint-Maartensavond zingen en Sneeuwpret alom. Daarna handelt hij over speelgoed 'het hele jaar door', met luciferdoosjes, een revolver en schroef, een boomezel en een nokspel.

Vervolgens steunt hij op een andere staf: de grondstof, met een indeling voor papier, conserveblikken, hout ...

Tot slot constateert hij, hoe alles in aanmerking komt voor zelfgemaakt speelgoed en we vinden de Knaller, Kazoe en het Mondfluitje.

Voor elk speelgoed telt een bijzondere kennismaking, zo de Kazoe (p. 133-34), met een grote opgang tussen de jaren 1930 en 1940, een "mirliton"-instrument. Elk gezin in Vlaanderen had minstens een kazoe in huis, in die periode. Elk speelgoedkraampje bood het aan. Er waren zelfs kazoe-orkestjes. De befaamde Tamboer verkocht het instrumentje tijdens zijn optreden! Een kam kon als alternatief optreden.

Zo biedt elk speelgoed een wegom.

Voor jong en oud telt de publicatie als een uitdaging, niet alleen een weerspiegeling van het vernuftig en vingervarig kind weleer, maar tevens als een uitnodiging om zelf creatief iets tot stand te brengen. Neem en lees. Geniet van de creatieve jeugd uit vroegere jaren en bewijs, dat u ook nog bij de jeugd thuis hoort! Gefeliciteerd, auteur en uitgever om ter meest.

Renaat van der Linden

Ter gelegenheid van het 20 jarig bestaan van het tijdschrift "Molenecho's" heeft **Lieven DENEWET** een speciaal nummer samengesteld met als titel "*Honderd bespookte molens in Vlaanderen. Een verzameling molensagen van de kuststreek tot het Maasland*".

Dit themanummer fungeert tevens als dubbelnummer van het gerenommeerde tijdschrift "Molenecho's", 20ste jaargang, nr. 3-4. In dit overigens zeer verzorgde jubileumnummer is er - naar mijns inziens - slechts één dissonante aan te stippen: de redactie had wat meer aandacht mogen besteden aan het fotomateriaal. De illustratie op de cover is nagenoeg een zwarte vlek, met moeite kan men een molenromp onderscheiden. Misschien lag het in de bedoeling om op die wijze een sfeer van geheimzinnigheid op te roepen ... Maar ook binnenin werden een aantal foto's gereproduceerd die van mindere kwaliteit zijn en bijgevolg niet thuishoren in een huldepublikatie. Hoe dan ook, dit negatieve element doet zeker geen afbreuk aan de degelijkheid van de teksten.

In het "Woord vooraf" wijst Prof. Dr. Stefaan Top op de bijzondere plaats die vooral windmolens innamen in het landelijke Vlaanderen. Ze stonden wat vereenzaamd in het landschap, maar hedentendage zijn ze veelal ingebouwd. De molen maakte een grote indruk op de plattelanders: opvallende constructie, verheven positie, machtige draaiende wieken. Het is dan ook niet te verwonderen dat rond de molen en de molenaar een sfeer van geheimzinnigheid groeide.

In de loop der jaren registreerden vele studenten van de universiteiten van Gent en Leuven honderden, om niet te zeggen duizenden volksverhalen. In die sagen, die voor waar worden verteld en handelen over geesten, duivels, heksen, terugkerende doden, wordt een uiterst bizarre wereld toch min of meer realistisch geschetst: *De sage illustreert de weerloosheid van de mens in een wereld die hem vijandig lijkt en die bevolkt wordt door wezens uit een andere realiteit.*

Voorals heksen en duivels spelen een toonaangevende rol in die molensagen.

De molen is immers een geprefereerde plek voor wezens met kwade bedoelingen. Ook de molenaar deelt in die kwalijke visie: hij is machtig, maar heeft geen al te betrouwbare reputatie. In het dagelijkse leven bekleedt hij een sleutelpositie en door zijn kunde om met zo'n gevaarte om te gaan, is hij ongetwijfeld geen gewone sterveling ... De dorpsgemeenschap stelde vragen omtrent de molen en de molenaar en het antwoord hierop was de sage.

De inleiding splitst Lieven Denewet op in een drietal hoofdstukken.

A. *Volkssagen in Vlaanderen: begripsomschrijving en studie.*

Voor wie vertrouwd is met het sagenonderzoek, lijkt dit hoofdstuk misschien wel overbodig, maar vergeten we niet dat de doelgroep van dit tijdschrift in de eerste plaats de molenliefhebber/-kenner is, die vooral begaan is met het technische aspect van de molen. Een algemene benadering van het sage-motief is hier zeker op zijn plaats.

B. *Het beeld van de Vlaamse molen/molenaar in de sagen.*

Wind- en watermolens maken een grote indruk op de gemeenschap, het zijn de bespookte plaatsen bij uitstek: in en rond de molen lopen, loeren, vliegen, kruipen ... allerlei aard-, water-, vuur- en plaaggeesten. Hulpvaardige geesten zijn in deze omgeving eerder zeldzaam. Sommige molens geven door hun uitzicht extra-aanleiding tot de "tremendum fascinans"-verhouding: de standerdmolen van Lubbeek is zodanig groot dat hij de "moedermolen" genoemd wordt, die het al dan niet malen van de andere molens bepaalt ...

Het draaien van de molenwieken wordt aan bovennatuurlijke krachten toegeschreven. De molenaar wil die natuurkrachten bedwingen en onderwerpen. In feite gaat het hier om occulte machten. Bijgevolg is de mulder een duivelskunstenaar: de witbestoven maelder sluit een pakt met de zwarte duivel! Maar toch ligt in de uiteindelijke bedoeling van de duivel om te schaden, te plagen. Een ander niet te verwaarlozen element

waarom molenaars duivelse krachten toebedeeld krijgen, is het feit dat de molenaar dikwijls als tovenaars optreedt. Zijn activiteiten in de hoedanigheid van tovenaars beperken zich niet tot de molen, maar hij kan ook pijn wegnemen, voorwerpen tot leven wekken, enz. Hij plaagt mensen: doen dansen, doen stilstaan, kar doen omslaan, zendt ratten en muizen ...

Dit geheimzinnige wordt door de molenaar zelf gecultiveerd: hij werkt 's nachts als er overdag geen wind is of als er veel te malen is. Hij beschikt zelfs over een eigen geheim cijferschrift voor het noteren van de gemalen goederen. De molenaar wordt echter benijd om zijn welstand, het is dan ook maar een kleine stap naar wantrouwen, jaloezie, verdachtmaking, kwaadsprekerij, enz. De boeren stonden min of meer machteloos tegenover de molenaar en bij processen draaide het meestal uit in het voordeel van de molenaar. Als inner van de korenbelasting werd de mulder als een handlanger van de overheid beschouwd, samen zijn ze uit op gewin en dit op de kap van de machteloze boer! Al deze elementen hebben tot gevolg dat de verhouding gemeenschap-molenaar alles behalve soepel verloopt. Maar na zijn dood zal de molenaar de rekening gepresenteerd krijgen voor zijn oneerlijke daden: hij keert terug als zwarte hond, zwarte kat, stem, spook, enz. De slechte reputatie die de mulder te beurt valt, treft ook de andere familieleden. Vooral de molenarin wordt als toverkol aangezien.

Daarnaast zijn er ook sagen die historische feiten willen weergeven of verklaren. Soms kan men nog de historische kern naspeuren die aanleiding gaf tot de sagevorming: "framasson" die een molen bouwt, voerman die verdrinkt in de molenvijver. Maar ook historische figuren worden aangewezen: Keizer Karel, Pater Damiaan, roversbenden, enz.

Etymologische sagen komen eveneens aan bod: oude molen, hoge molen, "Guillotine"-molen, "Honds"-molen, enz.

Als aanvulling willen we hier de "Schietchampettermolen" in Wannegem vermelden, een benaming die van re-

cente datum is: de molen is afkomstig uit het Westvlaamse Houthave; de overbrenging ging niet zonder slag of stoot, want de lokale champetter gebruikte zijn schietwapen, vandaar deze merkwaardige benaming.

Zeldzaam zijn de molensagen die op de grens liggen met de legende: zo is er het verhaal van de terugkerende mulderszoon uit Zele die optreedt als de verloren zoon uit het Nieuwe Testament.

C. *Ons sagencorpus: keuze en verantwoording.*

Het is duidelijk dat de samensteller een selectie diende te maken, want zonder overdrijving kan men stellen dat nagenoeg in elk dorp een molen stond en dat daarrond een sage werd gewezen.

Van de vele molensagen worden er in deze publikatie een honderdtal opgenomen, wat een representatief beeld schetst voor het behandelde gebied, m.n. Vlaams-België (79 windmolens, 20 watermolens, 1 rosmolen). Per provincie worden 20 molens behandeld wat de geografische spreiding ten goede komt. Hierbij kan evenwel opgemerkt worden dat niet alle sagen kwalitatief even hoogstaand zijn. Sommige streken zijn beter vertegenwoordigd, juist omdat daar meer sagen werden opgetekend of omdat ze er vollediger bewaard werden. In dit onderzoek spelen de universiteiten een belangrijke rol: de K.U.Leuven presteerde duidelijk beter dan de R.U.Gent, waar het sagenonderzoek vroegtijdig werd afgebroken. Een andere vaststelling is dat de stedelijke agglomeraties en de vroeg-geïndustrialiseerde zones het armst zijn aan (molen)sagen.

Het vertrekpunt van de klassifikatie was het "motieven-register" opgesteld door J.R.W. Sinninghe en bijgewerkt door M. De Meyer. De sagen worden hierbij ingedeeld in vier hoofdgroepen: geestenwereld, toverwereld, duivelssagen, historische sagen, die nog onderverdeeld worden in subgroepen en typen. Bij de selectie van de molensagen werd gestreefd naar een zo evenwichtig mogelijke verdeling over deze hoofdgroepen. Alle mogelijke bronnen zijn geraadpleegd (licentiaatsverhandelinen, boeken, tijd-

schriften). Een belangrijk criterium bij de selectie was dat de sage diende betrekking te hebben op een concreet aanwezig molen, al dan niet verdwenen; de voorkeur ging uit naar nog bestaande molens.

De lengte van het verhaal speelt geen rol en varieert van enkele zinnen tot vele bladzijden. Onder de 163 gekende zegspersonen zijn er 74% mannen (38% landbouwers, 30% arbeiders, 25% zelfstandigen - w.o. 12,5% molenaars - en 7% intellectuele beroepen). Alle zegspersonen waren in 1992 reeds overleden, waaruit men kan concluderen dat wij ons gelukkig mogen achten dat ze destijds genoteerd werden. In onze moderne maatschappij is het aanbod fel gedaald wegens de verminderde vertelactiviteit en de algemene mentaliteitsverandering, maar zeker ook door de sterk verminderde beroepsactiviteit onder wateren windmolenaars. Door deze publikatie wordt aangetoond dat de "molinologie" geen gespecialiseerde, op zichzelfstaande (hulp)wetenschap hoeft te zijn.

Bij de zeer uitgebreide bibliografie stellen we vast dat op de 57 licentiaatsverhandelingen er 4% uit de periode 1940-1949 dateren, 28% uit de periode 1950-1959, 50% uit de periode 1960-1969 en 18% uit de periode 1970-1979. De

vaststelling dat er vanaf 1980 geen thesissen op dit terrein werden aangevat, toont duidelijk aan dat ook van uit streng wetenschappelijke hoek het sagenonderzoek aan belang heeft ingeboet. De auteur merkt op dat de fakkel inmiddels min of meer werd overgenomen door auteurs in tijdschriften en boeken.

Volledigheidshalve dient nog het uitgebreide motievenregister vermeld te worden, een verspeidingskaart, de gedetailleerde bronvermelding en de lijst van zegspersonen. De honderd molensagen beslaan welgeteld 73 pagina's.

Het geheel is vlot geschreven en wetenschappelijk sterk onderbouwd. Wij hopen dat deze publikatie ook buiten de kring van geïnteresseerde molinologen zijn weg zal vinden en misschien zal deze uitgave anderen aanzetten om dergelijke monografieën uit te werken, er zijn onderwerpen in overvloed: hoeven, kastelen, bronnen, enz.

Deze uitgave kan besteld worden bij:
Lieven Denewet,
Bruggestraat 74,
8830 Hoogdele.

Rekeningnummer 063-0489444-17,
met vermelding van "Molensagen".
Kostprijs: 490 fr. (incl. verzending).

Roeland Van de Walle

BRINK J., COUDERT A. en HOROWITZ M. (ed.), *The Politics of Gender in Early Modern Europe*, Kirksville, Sixteenth Century Journal Publishers, 1989 (ISBN 0-940474-12-3/Sixteenth Century Essays & Studies, Volume XII).

"Gender" is een van de schibbolets van de moderne sociale wetenschapper. Het is een attenderend concept dat refereert aan vertogen over, percepties van of praktijken beïnvloed door het (biologische) onderscheid tussen man en vrouw. Het begrip is vooral vanuit emancipatorische kringen in de sociale wetenschappen (en dus ook in de volkskunde en de geschiedenis) geïntroduceerd. De term wordt in de praktijk vaak met betrekking tot de vrouwenstudies gebruikt. In moderne, betere boekhandels wordt "gender" tegenwoordig zelfs vaak aangetroffen als label om een serie pas uitgekomen boeken samen aan te prijzen, een goede indicator voor het ontstaan van een speciaal marktsegment in de wereld van het boek.

Een van de boeken die op zo'n schap thuishoren, is de bundel die werd gereïdigeerd door Brink, Coudert en Horowitz. Het werk bestaat uit twee delen.

In het eerste deel wordt onderzocht welke factoren leidden tot het viseren van oude, alleenstaande heksen/vrouwelijke slachtoffers als richtpunt van misogynie in het vroegmoderne Europa. De heks wordt vooral benaderd als een soort "zondegeit" voor diepgaande maatschappelijke veranderingen en anti-vrouwelijke denkpatronen.

Buiten-Europees vergelijkingsmateriaal wordt aangeboden in de studie van de antropoloog James BRAIN (p. 15-28). De term "hekserij" wordt door Brain echter zo ruim gedefinieerd ("*witch-like behavior is a simple reversal of normal and socially accepted behavior*", p. 15) dat ze bijna onbruikbaar wordt. Uit meer recent onderzoek op het Europese vasteland, zoals bijvoorbeeld door de Nederlandse historisch antropoloog Willem de Blécourt, is duidelijk gebleken dat

men uiterst voorzichtig te werk moet gaan bij het benaderen en hanteren van de terminologie van toverij en dat het emisch perspectief in deze fundamentele materie cruciaal is.

Sommige stellingen over de aard van hekserij in katholieke delen van Europa zijn wel heel weinig subtiel en m.i. niet echt algemeen aanvaard, normaal of sociaal geaccepteerd te noemen. Twee voorbeelden kunnen volstaan: "*Mary is made pregnant by her own son in the shape of the Holy Ghost; the reversal of this doctrine makes profane incest an attribute of witches*" (p. 16) en "*The belief in Jesus' conquest of death and decay manifested itself in the idea that the bodies of saints do not decay at death; in witch beliefs, this finds its reversal in the belief in vampires that do not decay*" (p. 16). Hadden, in de periode van de Renaissance, Europese vrouwen aan wie autoriteit werd ontzegd en die via indirecte vormen van machtsuitoefening aan hun trekken moesten komen, dan echt automatisch het imago van "*a manipulative botch - as the Malleus Maleficarum makes abundantly clear*" (p. 17). En zo ja, voor welke sociale groepen of (religieuze) netwerksegmenten?

Interessanter is de hypothese van Brain dat mobiliteit een factor is die het afwezig zijn of verdwijnen van heksengeloof in de hand werkt. Aan de hand van goed geselecteerde voorbeelden uit Afrika en Australië, bouwt hij een drieledige hypothese op. Volledig mobiele groepen die weinig belang hechten aan bezit, kennen geen angst voor hekserij. Naarmate in mobiele groepen de gehechtheid aan bezit toeneemt, wordt de hekserij in een andere groep gelokaliseerd, een fenomeen dat kan vermeden worden door verder te trekken. In sedentaire

groepen in de niet-geïndustrialiseerde wereld, zo beweert Brain dan toch, vinden we altijd heksengeloof. (p. 23) Het zou zeker interessant zijn om deze (wellicht moeilijk houdbare) stelling eens te toetsen aan informatie over (overtuigingen van, reacties op en angsten voor) zigeuners in Europa tijdens het Ancien Régime.

Het artikel van Sigrid BRAUNER (p. 29-42) brengt een extra-toets aan in het eeuwenoude debat over de rol van Luther in de geschiedenis van hekserij (bestrijding). Naast niet buitengewoon originele doch interessante mededelingen over de Heksenhamer uit 1487, selecteert Brauner enkele fragmenten uit het werk van Luther en brengt ze en passant allerlei correcties aan in Amerikaanse vertalingen van zijn oeuvre. Bijzonder belangrijk is de analyse van passages in een in 1523 gedrukte preek van Luther (p. 33 en volgende). De receptie van de tekst in kwestie blijft echter nog stof voor verder onderzoek. De fundamentele kritiek op het werk van Brauner, die terloops geformuleerd wordt in de algemene inleiding door William Monter (p. 13), de topspecialist in het hekserijonderzoek, snijdt hout. Waarom vergelijkt ze Luther en zijn volgelingen ook niet met een kleurengamma van meer verlichte katholieke denkers en rechters uit de 16e eeuw, in plaats van met de zwart-wit visie die de 15de-eeuwse Malleus Maleficarum uitstraalt?

De bijdrage van Viviane COMENSOLI (p. 43-59) handelt over een stuk uit het rijke repertoire van het Engelse Renaissancedrama: *The Witch of Edmonton* (1621) door Thomas Dekker. Allerlei elementen van het toneelstuk blijken ideaal om de meeste recente inzichten over hekserij en over andere sociale problemen (zoals de enclosurekwestie) in het laat 16de- en vroeg 17de-eeuwse Engeland te illustreren. Of is het, zoals Edward Sackville-West reeds in 1936 schreef (p. 45), inderdaad zo dat Dekker de eigentijdse onderliggende oorzaken van hekserij en heksenjacht

helemaal doorgrondde en in zijn werk tot uiting bracht?

In de studie van Allison COUDERT (p. 61-89) wordt de oude vraag gesteld of de heksenwaan zoveel scherper en wreder was in protestantse dan in katholieke landen. Haar antwoord is positief. Er stellen zich echter belangrijke problemen van methodologische aard in dit verdienstelijke stuk, waardoor de draagwijdte met betrekking tot de centrale vraag onduidelijk is. Er is een groot verschil tussen het aanduiden van enkele elementen in de cultuur in protestantse streken (waarbij verschillen tussen stad en platteland of tussen de verschillende reformatorische stromingen zeer sterk worden afgevlakt) die misschien kunnen wijzen op of aanleiding zijn voor een bedreigend imago van de Vrouw of meer intense misogynie enerzijds en het beschrijven en aanbieden van een evaluatie en verklaring van verschillen en intensiteit van heksenvervolging anderzijds. Opnieuw moet hier ook gewezen worden op de twee pagina's korte, maar vlijmscherpe inleiding van Monter, die zich bepaald niet beperkt heeft tot beaat presentatiewerk (p. 13) doch elk van de hoofdstellingen van Coudert radicaal in vraag stelt of nuanceert.

In het volgende deel van het boek zijn niet meer de oude, alleenstaande en zogenaamd "schadelijke" vrouwen of de als "sexueel tomeloos" of als "foetus- of kinderdodend" afgeschilderde meiden aan de orde, doch wel de "*female worthies*". In de beginfase van de gender/vrouwenstudies stond het onderzoek en de zoektocht naar supervrouwen centraal. Aan deze speciale stroming, wordt het tweede deel gewijd. Hieruit moet blijken hoe vrouwelijke ambities en betrachtingen werden verdraaid, genegeerd of gemarginaliseerd door de "mainstream" cultuur. De culturele amazones kregen én krijgen, buiten de universitaire netwerken van de vrouwenstudies, vaak onvoldoende erkenning. Een actueel voorbeeld uit onze streken is bijvoorbeeld het feit (zo klaagde H.

Pleij onlangs in een lezing aan) dat in de programmatie van Antwerpen '93 volkomen voorbij werd gegaan aan de fascinerende figuur van Anna Bijns.

En uitzonderlijke vrouw uit de 16de eeuw, de "*Vergine Veneziana*", die met haar merkwaardige denkbeelden over spirituele androgyniteit en voorspellingen een invloed uitoefende op denkers als Guillaume Postel, wordt voor het voetlicht gebracht door Marion KUNTZ (p. 111-130). Albrecht CLASSEN (p. 131-147) presenteert één van de strijdbare en koppige protagonisten van de nonnenopstand (tegen bisschop Nikolaus Cusanos) in het Tirolse Clarissenklooster van Brixen in 1455: de dichtersdochter Maria von Wolkenstein. Een van de middelen in haar hopeloze strijd was het schrijven van brieven. Correspondentie met Luther en andere leiders van de protestantse beweging was ook het wapen waarmee Argula von Grumbach (1492-1568) zich trachtte te mengen in de theologische strijd. In de bijdrage van James FITZMAURICE en Martine REY (p. 150-160) worden, vooral aan de hand van de kwalitatief hoogstaande liefdesbrieven van Dorothy Osborne, een aantal semantische en pragmatische codes van de kunst van het schrijven van brieven door vrouwen aangeduid.

Carole LEVIN (p. 95-110) suggereert dat de strategieën van politieke image-building van de Engelse koningin Elizabeth I (die aan de macht was van 1558 tot 1603), en meer bepaald het opvoeren van de verstokte vrijgezel als surrogaat voor de door katholieken vereerde Heilige Maagd Maria en als supermoeder van de natie, doorkruist werden door subtiele verdachtmakingen in correspondentie en door geroddel over seksuele avonturen en het baren van buitenechtelijke babies. Uit haar onderzoek van officiële en niet-officiële beelden van de

koningin in de publieke opinie blijkt dat vooral op seksualiteit georiënteerde "gender"-percepties het imago van de *Virgin Queen* leken te beïnvloeden. Het is echter niet helemaal duidelijk in welke mate enkel schijnbaar relatief geïsoleerde incidenten (majesteitsschennis in gesprekken met winkeliers of reflecties in ego-documenten) en pittige verhalen, het imago van de koningin in de opinie van het voor de nationale politiek relevante publiek significant beïnvloedde. Klonken ze door in de "media" (kranten en vooral pamfletten?) In welke mate was het geroddel over koninklijke escapades of lichamelijke handicaps algemeen verspreid bij de Engelse bevolking, in een tijd toen de geruchten nog niet op massale schaal met het gedrukte woord en beeld gevoed werden?

Een vergelijking met de hedendaagse strubbelingen van de tweede Queen Elizabeth, waarin niet in de eerste plaats zichzelf maar vooral de seksuele en relationele problemen van haar familie centraal staan, ligt voor de hand. In voetnoot 52 verwijst Levin, bij het bespreken van de lotgevallen van een in 1600 op de koningin verliefde zeeman, trouwens expliciet naar het slaapkamerbezoek van Michael Fagin, tien jaar voor het *annus horribilis*". De suggestie van Levin om de befaamde "twee lichamen"-theorie van Ernst Kantorowicz ("*the king's two bodies: a body politic and a body natural*") uit te werken en een "gender"-perspectief te hanteren bij het bestuderen van vertogen over koninklijke macht, kan voor de studie van de nu, ook in onze contreien, zeer populaire royalty-verhalen (over bijvoorbeeld de zowel semi-politiek als erotisch geladen escapades van Charles, Sarah en andere Carolines) enige interessante perspectieven bieden.

MARC JACOBS

INHOUD OOSTVLAAMSE ZANTEN 68 (1993)

I. VOLKSKUNDE ALGEMEEN

Bibliografie, verenigingen, kongressen, musea, tentoonstellingen

1. L. Beyens, A. Eloy, R. Van de Walle, G. Weze. <i>Verslag K.B.O.V. '92</i>	231
2. R.v.d.L. <i>Internationaal kongres Ommegangsreuzen</i>	150
3. Redactie. <i>Reuzenkonvent Steenvoorde 24-25 april '93</i>	2
Personalia	
4. R.v.d.L. <i>Oscar Bonnevalle</i>	136
5. M. Broeckhove & R.v.d.L. <i>Jacques De Vriendt</i>	74
6. R.v.d.L. <i>Danny Lamarcq tweemaal vereremerkt</i>	100
7. R.v.d.L. <i>Eresaluut dr. W.L. Braekman</i>	122
8. A.K.L. Thijs. <i>Volkkundige Emile van Heurck</i>	92
9. J. Hinneman. <i>Maitre Pierre, chirurg</i>	94
10. W.L. Braekman. <i>Zoon van Jan de Lichte</i>	101
11. P. Theunissen & L.K. Cumps. <i>Logboek Christoffel Columbus</i>	143

VII. VOLKSPSYCHOLOGIE

20. J. Brink, A. Coudert, M. Horowitz. <i>The Politics of Gender in Early Modern Europe</i>	290
21. Zie nr. 9 & 10	

II. NEDERZETTING

12. G. Van Istendael. <i>Arm Brussel. Eresaluut</i>	142
---	-----

III.

13. L. Denewet. <i>100 bespookte Molens. Sagen</i>	287
--	-----

IV. VOORWERPEN

14. R. Hessel. <i>Kinderspeelgoed vroeger en nu</i>	286
---	-----

V. TEKENS & SYMBOLEN

15. J. Andriessens s.j. <i>Den Gheestelijcken Val-hoet (1670) en zijn samensteller</i>	280
--	-----

VI. TECHNIEK, BEROEP, VOLKSKUNST

16. Zie nr. 4 en 11	
17. R.v.d.L. <i>Voetbal. Vandalisme. Bill Bufort. Tram</i>	61
18. D. Callewaert. <i>Die Evangelien van de spinrocke</i>	70
19. W. Vanderpoorten. <i>Pieter Hals. Landschap Beleg v. Ieper</i>	132

VII. VOLKSPSYCHOLOGIE

20. J. Brink, A. Coudert, M. Horowitz. <i>The Politics of Gender in Early Modern Europe</i>	290
21. Zie nr. 9 & 10	

VIII. VOLKSDRACHTEN. SIERADEN

22. M. Nevraumont. <i>Uniformen Manneken-Pis Geraardsbergen</i>	239
23. J. Flamant & R.v.d.L. <i>Patriot te Turnhout ... met hoed</i>	239
24. Zie nr. 14, 15, 17	

IX. VOEDING

25.	Zie nr. 17 <i>Koe zonder poten</i>	
26.	I. Strouken. <i>Beschuit met muisjes. Gebruiken rond geboorte</i>	66
27.	A. Delcart. <i>Mostaard in Vlaanderen</i>	123

X. ZEDEN. GEBRUIKEN. FEESTEN. SPELEN

28.	I. Strouken. <i>Gebruiken rond geboorte</i> . Zie nr. 26 & 10	66
29.	E. Martens, C. Ch. de Loupoigne. <i>Laatste gewapende verdediger van het Ancien Régime</i> & nr. 22, 23	65
30.	<i>Kinderspeelgoed</i> . Zie nr. 14. <i>Koningschietingen</i> . Zie nr.	
31.	M. Daem. <i>Pieter Hals. Landschap O.-L.-Vl.kerk en twee Koningschietingen te Gent</i> en nr. 2 & 3.	3
32.	Idem. <i>Reuzendieren O.-Vl. Ommegangen. Processies. Handel. Kermissen, feesten</i> . Zie nr. 38 <i>Boom & sexy</i>	157

XI. SOCIALE & RECHTERLIJKE VOLKSKUNDE

33.	R.v.d.L. <i>Voetbal. Vandalisme. Hooligans</i> . Zie nr. 17	61
34.	Zie nr. 20. <i>The Politics of Gender</i> . Zie nr. 30	290
35.	R.v.d.L. <i>Geen voetgangers meer</i>	57
36.	D. Callewaert. <i>Die Evangelien v/d spinrocke. Verboden volksboek</i>	70
37.	M. Pieters, <i>Boom en sexy</i>	148
38.	G. Van Bulck. <i>De voordelen v. armoe: Money-Sexs-Aids</i>	148

XII. VOLKSGELOOF. MYTOLOGIE. VOLKSDEVOTIE. TOVERWERELD

39.	H. Daras. <i>H. Apollonia. Limburg. '91-92</i>	29
40.	E. L. Schepens. <i>Sint-Elooi: Elst, Michelbeke, Brakel</i> . Zie nr. 48	72
41.	W. Giraldo & R.v.d.L. <i>Vloek. Humor. Voetbalzotten</i>	61
42.	F. Heymans, T. Demoor, T. Englebert. <i>Voor den duivel geen stap achteruit. Beelden Gent Literatuur</i>	145
43.	M. Van Bavel. <i>En ze gingen de weg om met scerpe & staf. 150 jaar voetbedevaart. Parochie St.-Martinus Westmalle</i>	144
44.	L. Denewet. <i>100 bespookte molens</i>	287

XIII. VOLKSGENEESKUNDE

44a.	W.L. Braekman. <i>Westvlaams pesttraktaatje 16de eeuw</i>	219
45.	C.M.E. De Backer. <i>Farmacie te Gent late Middeleeuwen. Apothekers en receptuur</i>	67
46.	J. Van Gerven. <i>Cholera te Antwerpen. 19de eeuw. Realiteit en reacties</i>	75
47.	G. Van Bulck. <i>Cholera bij naam op devotionalia</i>	90
48.	<i>Het "Wijneghemse Maagmiddel"</i> A.K.L. Thijs. Zie nr. 8	92
49.	J. Hinneman. <i>Reisweg van Maître Pierre, chirurg</i>	94
50.	<i>De nieuwe biechtvaders. De sociale geschiedenis v/d arts in België</i> . M. Gijswijt-Hofstra	98

XIV. VOLKSWETENSCHAP PLANTEN- & DIERKUNDE

51.	M. Pieters. <i>Boom & sexy. De Lokerse "Piemelboom"</i>	148
52.	M. Daem. <i>Reuzendieren in Oost-Vlaanderen. Historie & aktualiteit</i>	157

XVI. VOLKSPOEZIE

53.	D. Crochu, e.a. <i>Poésies chantées en Flandre & Bretagne</i>	69
54.	D. Vanpee. <i>Over marktangers in een marktlied</i>	281

XVII. MUZIEK & DANS

55. *Reuzen*. Zie nr. 2, 3, 53

XVIII. VOLKSVERHAAL

56. F. Heymans, T. Demoor, T. Englebort. *Gent in literatuur*..... 145
57. Zie nr. 10, 11, 13 (Molensagen), 18, 30, 47

XIX. VOLKSTONEEL

58. W.L. Braekman. *Zoon van Jan de Lichte. Toneel*..... 101

XX. VOLKSLITERATUUR

59. Zie nr. 11, 13, 18, 30

XXI & XXII. VOLKSTAAL & NAMEN

60. Zie nr. 12, 13, 18, 22, 33, 52, 55

INDEX OP AUTEURS & AANGEHAALDE PERSONEN

Andriessens J., 280	De Vriendt J., 74	Pieters M., 148
Beyens L., 231	Eloy A., 231	Schepens E.L., 72
Bonnevalle O., 136	Englebort T., 145	Strouken I., 66
Braekman W.L., 101, 122	Flamant J., 239	Theunissen P., 143
Brink J., 290	Gelber L., 69	Thijs A.K.L., 92
Broeckhove M., 143	Gijswijt-Hofstra M., 98	Van Bavel M., 144
Buford Bill, 61	Giraldo W., 133, 144	Vanderpoorten W., 132
Callewaert D., 70	Hals Pieter, 132	Van Bulck G., 90, 148
Columbus Chr., 143	Hessel R., 286	van der Linden R., 57, 61, 65, 66, 74, 100, 122, 133, 136, 183, 65, 239, 286
Crochu D., 69	Heymans Fr., 145	Van de Walle R., 67, 145, 287
Coudert A., 290	Hinneman J., 94	Van Istendael G., 142
Cumps L.K., 143	Horowitz M., 290	Vanpee D., 281
Daem M., 3, 157	Jacobs M., 290	Van Gerven J., 75
De Backer C.M.E., 67	Lamarcq D., 100	Van Heurck E., 92
Delcart A., 123	Loupoigne, C.C. de, 65	Velle K., 98
de Lichte Jan, 101	Martens E., 65	Weze G., 231
Demoor T., 145	Nevraumont M., 239	
Denewet L., 287	Pierre, Maitre, 94	

ILLUSTRATIES

1. Logo C E M **2.** Landschap O.-L.-Vr.kerk te Gent **3.** Sanderus Abbatia S. Petri **4.** **5.** O.-L.-Vr.kerk Gent & **6.** Idem **5.** **6.** Idem. Plattegrond **7.** 7 tot 13. Processie & delen, kledij 8 tot 13. **14.** Schuttersfeest 2 x 20. **16.** Landschap & H. Ivo 21 & 22. **18.** Gildeboek Schildersnering 23. **19-37.** Devotie St.-Apollonia 30 tot 56. **38-49.** Karkatuur auto's 57-59. **50.** Tram Antwerpen 62. **51.** Farmacie te Gent M.E. De Backer Kaft. 68. **52-53.** Devotieprenten Cholera Maria & Rochus 91; **54.** Kaft Toneel Jan de Lichte 116. **55-60.** Illustraties i.v.m. Mosterd 126-130. **61.** Brugse humor dokter & troon 134. **62-66.** Illustraties bij O. Bonnevalle: postzegels. Uitnodiging Damme. Mimegroep Exces Gent Bezoek Mus. v. Volkskunde Gent, 137-140. **67.** Piemelboom te Lokeren **18.** **68-71.** Affiche 2 x Steenvoorde. 2 reuzen Destelbergen 151-155. **72 tot 145.** Reuzendieren in Oost-Vlaanderen 163-209. **146-243.** Uniformen van Manneken-Pis te Geraardsbergen 239-279.

Meer dan 240 illustraties in één jaargang.

De medewerkers en redactie van Oostvlaamse Zanten spelen voor de zoveelste keer kampioen in dit opzicht: best en rijkstgeïllustreerd tijdschrift in de Nederlanden!

Aanvulling Mostaard

In de bijdrage Mostaard, een smaakmaker in Vlaanderen van A. Delcart is een foutieve mededeling geslopen. De Firma Van Campen uit Ronse, p. 129, presteert nog immer als een van de beste!

te noteren

ZEVENDE GESCHIEDKUNDIGE BOEKENBEURS VOOR VLAANDEREN

Archeologie - Familiekunde - Geschiedenis - Heemkunde - Volkskunde

ZATERDAG 19 FEBRUARI 1994 van 14 - 18 u.

ZONDAG 20 FEBRUARI 1994 van 10 - 17 u.

GENT - Centrum voor Kunst en Cultuur (Sint-Pietersabdij)

Auteurs, instellingen en verenigingen

Antiquariaten, gespecialiseerde boekhandels en uitgevers die wensen deel te nemen, kunnen contact opnemen met de organisator: de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen vzw

t.a.v. Arnold Eloy, Kraanlei 65, 9000 Gent

Tel. 09/225.64.47 (op wo. en vr.) of 09/223.13.36 (museum)

of 09/223.70.65 (met antwoordtoestel) • Fax 09/223.97.38